

Izvanbračna rađanja na poluotoku Pelješcu od kraja 19. stoljeća do danas

Šaić, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:936044>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Diplomski sveučilišni studij geografije; nastavnički smjer (dvopredmetni)

Nikolina Šaić

**Izvanbračna rađanja na poluotoku Pelješcu od kraja
19. stoljeća do danas**

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Diplomski sveučilišni studij geografije; nastavnički smjer (dvopredmetni)

Izvanbračna rađanja na poluotoku Pelješcu od kraja 19. stoljeća do
danas

Diplomski rad

Student/ica:

Nikolina Šaić

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Lena Mirošević

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Nikolina Šaić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Izvanbračna rađanja na poluotoku Pelješcu od kraja 19. stoljeća do danas** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2023.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zadru

Diplomski rad

Odjel za geografiju

Izvanbračna rađanja na poluotoku Pelješcu od kraja 19. stoljeća do danas

IZVADAK

U ovom diplomskom radu se obrađuju izvanbračna rađanja na poluotoku Pelješcu u razdoblju od 1870. do 2021. godine. Kako bi se bolje razumjela dinamika kretanja izvanbračnih rađanja tijekom godina, posebno su obrađene demografske promjene Pelješca te povijest poluotoka Pelješca. Osim toga, obrađena su i izvanbračna rađanja u Europi te u Hrvatskoj. Naglasak istraživanja je bio na analizi izvanbračnih rađanja u spomenutom razdoblju za četiri općine Pelješca. Utvrđeno je da je geografski položaj poluotoka imao značajnu ulogu u demografskim kretanjima i razvoju peljeških naselja.

Ključne riječi: izvanbračna rađanja, poluotok Pelješac, demografija, natalitet

Rad sadrži: 49 stranica, 13 grafičkih priloga, 32 bibliografske reference; izvornik na hrvatskom jeziku

Mentor: izv. prof. dr. sc. Lena Mirošević

Povjerenstvo: izv. prof. dr. sc. Lena Mirošević, izv. prof. dr. sc. Anica Čuka, izv. prof. dr. sc. Vera Graovac Matassi

Rad prihvaćen: svibanj, 2023.

Rad je pohranjen u Knjižnici Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru, Ulica dr. F. Tuđmana 24 i, Zadar, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zadar

Master Thesis

Department of Geography

Illegitimate births on the peninsula Pelješac from the end of the 19th century to
the present day

ABSTRACT

In this master thesis are discussed illegitimate births on the peninsula Pelješac in the period from 1870 to 2021. To better understand the dynamics of illegitimate births over the years, the demographic changes of Pelješac and the history of the Pelješac peninsula have been specially discussed. In addition, illegitimate births in Europe and Croatia were also discussed. The emphasis of the research was on the analysis of illegitimate births in the mentioned period for four municipalities of Pelješac. It was found that the geographical position of the peninsula played a major role in the demographic trends and development of Pelješac's settlements.

Keywords: illegitimate births, peninsula Pelješac, demography, birth rate

Thesis includes: 49 pages, 13 graphic attachments, 32 references; original in Croatian

Supervisor: Lena Mirošević, PhD, Associate Professor

Reviewers: Lena Mirošević, PhD, Associate Professor, Anica Čuka, PhD, Associate Professor, Vera Graovac Matassi, PhD, Associate Professor

Thesis accepted: may, 2023.

Thesis deposited in Library of Department of Geography, University of Zadar, Ulica dr. F. Tuđmana 24 i, Zadar, Croatia.

PREDGOVOR

Temu *Izvanbračna rađanja na poluotoku Pelješcu od kraja 19. stoljeća do danas* sam odabrala zbog svog pelješkog podrijetla i malog broja članaka o ovoj tematici. Iako se o demografskim kretanjima i trendovima u Hrvatskoj sve više priča, tema izvanbračnih rađanja je vrlo rijetka. S obzirom da su na izvanbračna rađanja utjecali razni društveni čimbenici to me još više zainteresiralo za obradu ove teme ne bih li kroz istraživanje ove tematike saznala nove informacije o svom kraju.

Zahvaljujem se svim profesorima Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru koji su mi tijekom studija prenijeli svoje znanje, a posebno hvala mojoj mentorici izv. prof. dr. sc. Leni Mirošević na svojoj pomoći i savjetima tijekom pisanja ovog diplomskog rada.

Zahvaljujem se matičarima iz matičnih ureda Orebić, Trpanj, Janjina i Ston na pomoći u prikupljanju potrebnih podataka za ovaj rad.

Zahvaljujem se cijeloj svojoj obitelji na podršci i pomoći tijekom studiranja. Zahvaljujem se i svim svojim prijateljima i kolegama koji su mi uljepšali studentske dane i pomogli da ostvarim svoj cilj.

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Objekt, cilj i svrha istraživanja.....	2
1.2. Metodologija istraživanja.....	3
1.3. Pregled dosadašnjih istraživanja	4
2. TERITORIJALNO-ADMINISTRATIVNI USTROJ POLUOTOKA PELJEŠCA TIJEKOM PROŠLOSTI.....	6
3. DEMOGRAFSKE PROMJENE NA PELJEŠCU OD 19. STOLJEĆA.....	11
3.1. Ukupno kretanje broja stanovnika peljeških općina	11
3.2. Kretanje broja živorođenih na Pelješcu.....	16
4. IZVANBRAČNA RAĐANJA.....	19
4.1. Izvanbračna rađanja u Europi.....	19
4.2. Izvanbračna rađanja u Hrvatskoj.....	22
4.3. Izvanbračna rađanja na Pelješcu	25
4.3.1. Izvanbračna rađanja na Pelješcu od 1870. do 1963. godine.....	26
4.3.2. Izvanbračna rađanja na Pelješcu od 1964. do 2021. godine.....	29
5. ZAKLJUČAK.....	34
LITERATURA	36
MREŽNI IZVORI.....	38
IZVORI.....	39
POPIS SLIKA.....	40
SAŽETAK	41
SUMMARY	42

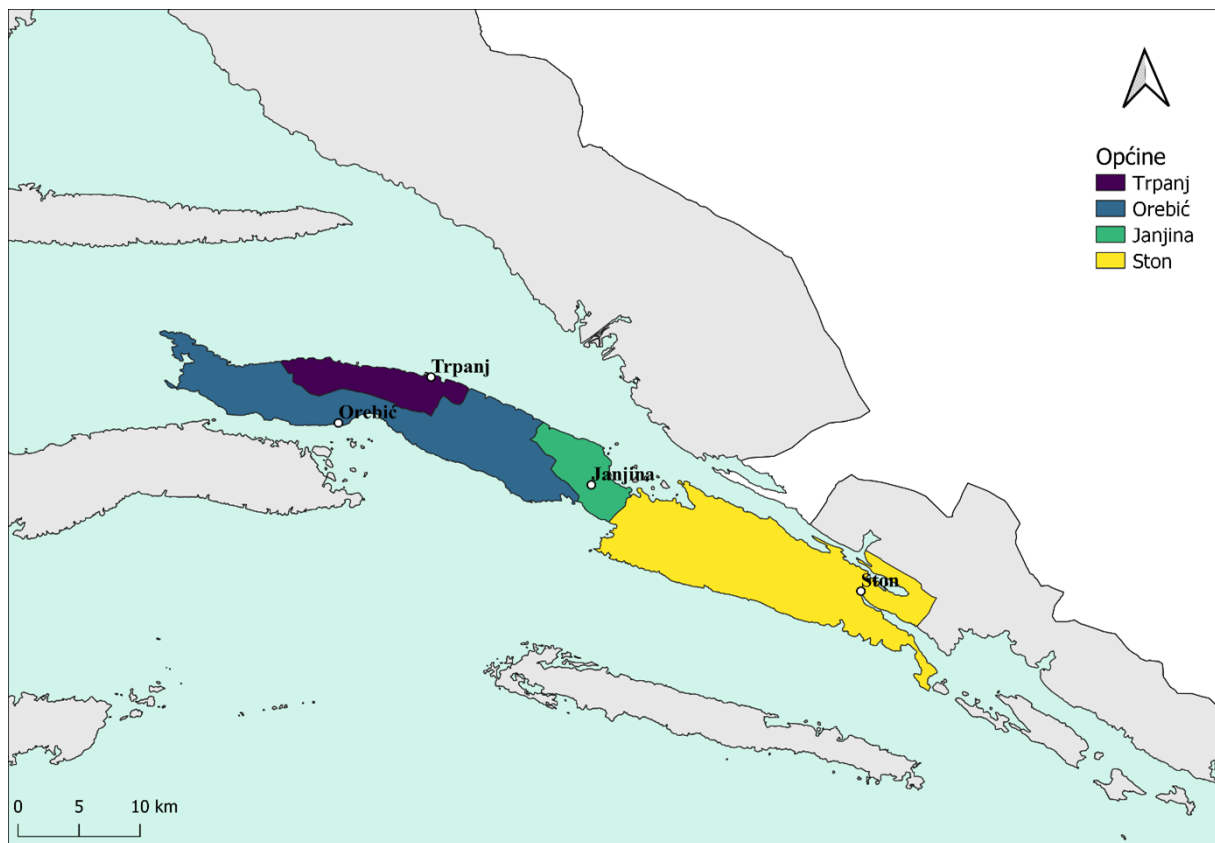
1.UVOD

Tijekom povijesti brojni su društveni procesi utjecali na strukturu obitelji. Društvene vrijednosti, norme i običaji su se mijenjali, a s njima i prioritete. Ljudi se danas više posvećuju osobnom i poslovnom razvoju zbog čega kasnije ulaze u brak ili uopće ne ulaze te se kasnije odlučuju za djecu koja su nerijetko rođena izvan bračne zajednice. S obzirom da su izvanbračna rađanja rezultat specifičnih obilježja, ali i promjena u društvu, prema udjelu izvanbračnih rađanja u ukupnim rađanjima može se ustanoviti koja su to obilježja i promjene. U zadnjim desetljećima broj izvanbračne djece u Europskoj uniji se povećava (Filipović, 2021.). Prosječan udio izvanbračnih rađanja u Europskoj uniji iznosi 43% (Jurasić, 2018.), dok najviše izvanbračnih rađanja u Europi, prema podacima za 2021. godinu, ima Zapadna Europa (61,82%), a najmanje izvanbračnih rađanja ima Istočna Europa (20,51%). Hrvatska spada među države s vrlo niskim udjelom izvanbračnih rađanja, međutim prisutne su razlike po regijama Hrvatske. Iz godine u godinu se može primijetiti trend porasta izvanbračnih rađanja.

Poluotok Pelješac je po veličini drugi najveći poluotok u Hrvatskoj, međutim karakteriziraju ga gospodarska nerazvijenost i slaba naseljenost. Činjenica da je do 2022. godine bio slabo povezan s kopnom, samo trajektnom linijom Trpanj – Ploče i uskom Stonskom prevlakom dodatno je utjecala na gospodarsku i demografsku razvijenost tog poluotoka. Zbog geografskog položaja i prometne povezanosti s ostatkom Hrvatske poluotok Pelješac je imao sve značajke otoka odnosno može se promatrati kao otočni prostor, stoga je i sadržan u okviru *Zakona o otocima* gdje se razmatra kao premošteni otok. U takvim okolnostima poluotok Pelješac zbog svoje izoliranosti od ostatka kopna ima dvojnu ulogu: inzularnost i pomorsku otvorenost što ga čini posebnim socijalnim konstruktom. Takav koncept utjecao je na pravila, način i običaje života peljeških zajednica, ali i na obrazac braka i rađanja.

1.1. Objekt, cilj i svrha istraživanja

Objekt istraživanja su izvanbračna rađanja na poluotoku Pelješcu od 1870. do 2021. godine, odnosno u radu će se analizirati udio izvanbračnih rađanja za četiri pelješke općine Orebić, Trpanj, Janjinu i Ston (Slika 1.). Istoimena naselja su središta četiriju općina te su ujedno najznačajnija središta poluotoka¹. Tako je u Općini Orebić prema popisu 2021. godine bilo 3 705 stanovnika, u Općini Trpanj 683 stanovnika, u Općini Janjina 522 stanovnika te u Općini Ston 2 491 stanovnika (URL7). Sva promatrana naselja izuzev Janjine su smještena na obali što je također imalo značajan utjecaj na način života i društvene običaje, ali i na ukupan broj rađanja i broj izvanbračnih rađanja u promatranim naseljima.

Slika 1. Položaj proučavanih naselja i općina

Izvor: izradila autorica u programu QGIS 3.10

¹ Prema administrativno-teritorijalnom ustroju Općini Orebić pripadaju naselja Donja Banda, Kučište, Kuna Pelješka, Lovište, Nakovanj, Orebić, Oskorušno, Pijavičino, Podgorje, Podbuče, Potomje, Stanković, Trstenik i Viganj. Općini Trpanj pripadaju naselja Donja Vručica, Duba Pelješka, Gornja Vručica i Trpanj. Općini Janjina pripadaju naselja Drače, Janjina, Osobjava, Popova Luka i Sreser. Općini Ston pripadaju naselja Boljenovići, Brijesta, Broce, Česvinica, Dančanje, Duba Stonska, Dubrava, Hodilje, Luka, Mali Ston, Metohija, Putniković, Sparagovići, Ston, Tomislavovac, Zabrdje, Zamaslina, Zaton Doli i Žuljana (URL7).

Iako je trend porasta udjela izvanbračnih rađanja u Europi i Hrvatskoj sve značajniji, to je rezultat dugotrajnih socioekonomskih procesa promatranog prostora. Prema tome cilj rada je na temelju dostupnih podataka i izvora utvrditi ukupan broj kretanja izvanbračnih rađanja u naseljima Orebić, Ston, Trpanj i Janjina na poluotoku Pelješcu od 1870. do 2021. godine. Također, cilj rada je pokušati objasniti razlike i/ili sličnosti u izvanbračnim rađanjima promatranih naselja.

Iz navedenih ciljeva proizlazi hipoteza rada:

1. Općina Orebić u odnosu na ostale promatrane općine poluotoka Pelješca u razdoblju od 1870. do 2021. godine imala je veće udjele izvanbračnih rađanja.

Svrha istraživanja je doprinijeti demografskim istraživanjima promatranog područja i ukazati na neke čimbenike koji utječu na demografska kretanja.

1.2. Metodologija istraživanja

U radu se koriste metode kompilacije, deskripcije, analize i sinteze postojećih istraživanja tj. stranih demografskih znanstvenih i stručnih radova o izvanbračnim rađanjima. Svakako najznačajnija je statistička metoda. Za potrebe pisanja ovog rada kao izvori podataka koristili su se podaci prikupljeni iz matičnih knjiga rođenih koje su dostupne na web-stranici organizacije *Family Search* za razdoblje od 1870. do 1900. godine. Iz 18. stoljeća postoje matične knjige za nekoliko peljeških župa, međutim podaci u njima nisu potpuni te je nemoguće napraviti kvalitetnu procjenu nataliteta za manje župe. Matične knjige Pelješca se vode od 1831. godine (Vekarić, 1992.). Na spomenutoj web-stranici dostupne su matične knjige rođenih za naselja Orebić (od 1834. do 1908.), Trpanj (od 1844. do 1900.), Janjina (od 1733. do 1829. te od 1834. do 1904.) i Ston (od 1833. do 1858. te od 1882. do 1900.) međutim podaci za Ston nisu ni uzeti u razmatranje zbog evidentiranih podataka samo za kraće razdoblje. Originalna zbirka matičnih knjiga se čuva u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.

Za potrebe istraživanja, a prema podatcima matičnih knjiga iz 19. stoljeća, u kategoriju izvanbračna djeca ulaze sva živorođena djeca koja nisu rođena u zakonitom braku, tj. upisivana su kao *nezakonita (illegittimo)* bez obzira na navedene podatke o ocu, kao i djeca čiji otac nije bio naveden u upisniku (*padre ignoto*). Tako je ponekad kao bilješka u matičnom

listu prisutna očeva izjava „Ja, potpisnik, izjavljujem da je dijete upisano u ovoj rubrici moje.“² s datumom i potpisom. Međutim, to nije značilo da je dijete zakonito, već je bilo evidentirano kao *illegittimo*. Tek naknadnim sklapanjem braka roditelja, takva kategorija se mijenjala tj., pored bilješke da je dijete bilo nezakonito, navodila se bilješka *pozakonjen*.

Podaci za razdoblje od 1900. do 1963. godine prikupljeni su u matičnim uredima Orebić, Trpanj, Janjina i Ston³, a kategorizacija rođene djece bila je ista, odnosno djeca koja nisu rođena u zakonitom braku u matičnim knjigama spomenutih naselja upisivana su kao *nezakonita*, dok su djeca rođena u zakonitom braku upisivana kao *zakonita*. Podaci za razdoblje od 1964. do 2018. preuzeti su od Državnog zavoda za statistiku *Tablogrami rođenih prema bračnosti 1964.-2018. godine*. Od 1964. godine djeca koja nisu rođena u zakonitom braku upisivana su kao *rođeni izvan braka*, a ona koja jesu rođena u zakonitom braku upisivana su kao *rođeni u braku*. Podaci za 2019., 2020. i 2021. godinu prikupljeni su sa web-stranica Državnog zavoda za statistiku.

1.3. Pregled dosadašnjih istraživanja

Kao što je već spomenuto, u ovom će se radu analizirati izvanbračna rađanja u pelješkim općinama, ali i demografske promjene te gospodarska i društvena obilježja poluotoka. U stranoj literaturi o izvanbračnim rađanjima pisali su A. Reid i A. Blaikie (2006.), J.W. Nixon (1914.), S. Klüsener (2015.) i K. Kiernan (2001.). Zanimljivo je da svi navedeni autori svoje zaključke u pogledu kretanja izvanbračnih rađanja temelje na sociološkim čimbenicima. U Hrvatskoj znanstvenoj i stručnoj literaturi prisutan je veliki broj radova o demografiji, međutim konkretno o izvanbračnim rađanjima su vrlo rijetki tj. tema izvanbračnih rađanja je vrlo slabo istražena u Hrvatskoj. To su radovi S. Mrđen (1997.) i D. Pavić (2014.) koji, kao i strani autori, nastoje objasniti utjecaje na kretanje izvanbračnih rađanja te rad L. Mirošević i S. Mrđen (2020.) o izvanbračnim rađanjima na otoku Korčuli. O demografskim značajkama poluotoka Pelješca pisao je N. Vekarić (1992.; 2000.). Za razumijevanje demografskih kretanja odnosno rađanja bilo je potrebno istražiti i gospodarske

² Prevedeno s talijanskog jezika. Original je: *Dichiaro io sottoscritto che la creatura registrata sotto questa rubrica è mia. Orebić, 30 giugno 1889.*

³ U slučaju Matičnog ureda Ston podaci za razdoblje od 1900. do 1963. godine su poslani od strane službenice, ali bez objašnjenja o metodologiji prikupljanja podataka. Prema tim podacima, u navedenom periodu je bio prisutan izrazito visok ukupan broj rođene djece čemu je najvjerojatnije razlog prikupljanje podataka o rođenima sa šireg područja Pelješca. Iz tog razloga poslani podaci nisu uzeti u obradu, tj. nije ih bilo moguće usporediti s podacima o broju rođenih u ostalim pelješkim naseljima.

i društvene promjene koje su tijekom godina mogle utjecati na kretanje izvanbračnih rađanja. Tako su o povijesti Pelješca, tj. o historijsko-geografskom razvoju pisali N. Z. Bjelovučić (1921.), N. Glamuzina (2009.), V. Foretić (1970.; 1976.) i J. Lučić (1980.), dok su o razvoju gospodarstva kroz povijest i utjecaju gospodarstva na stanovništvo pisali I. Ipšić (2013.) i J. Maslek (2016.; 2018.).

2. TERITORIJALNO-ADMINISTRATIVNI USTROJ POLUOTOKA PELJEŠČA TIJEKOM PROŠLOSTI

Prostor Hrvatske je tijekom prošlosti često bio zahvaćen različitim migracijskim tokovima koji su se u prvom redu reflektirali na stanovništvo. Takvi utjecaji, ali i posljedični događaji na poluotoku Pelješcu zbog geografskog položaja koji su poluotok činili teže dostupnim, bili su manjeg intenziteta. Najraniji spomen poluotoka vezuje se uz toponim Stonski rat ili Rat prema nazivu Plinija Starijeg *Rhatanae Chersonesus* (Fazinić, 2013.). Uz to ime spominje se i latinsko ime *Puncta Stagni* (Glamuzina, 2009.). Oba geografska imena izvedena su iz imena grada Stona, važnog središta Pelješca. Inače *stagnum* na latinskom označava „lokalitet pokraj močvare“, a močvare su se nalazile uz stonske solane. Poznato je i talijansko ime *Sabioncello* vjerojatno izvedenica riječi *sabbione*⁴ (Nadilo, 2000.). Suvremeno ime poluotoka je izvedenica toponima *Peliasac* kojim se označavalo brdo na sjeverozapadu poluotoka sa vrhom Sv. Ilija, a prema kojem se nazivao i važan pomorski prolaz podno Svetog Ilije Pelješki kanal (Nadilo, 2000.).

Konkretni dokazi o naseljenosti poluotoka postoje tek iz mlađeg kamenog doba. Toj naseljenosti svjedoče arheološki nalazi iz špilja na Pelješcu: Gudnja kraj Stona, Spila na brdu Kopinju u blizini Gornje Nakovane te Prnčeva spila kraj Trstenika. U zadnjem tisućljeću prije Krista poluotok je bio naseljen ilirskim etničkim zajednicama Plerejima i Ardijejcima. O tome svjedoče brojne gradine, gomile i spomenici na prostoru čitavog poluotoka (Fisković, 1976.). Tijekom antičkog razdoblja tj. rimskog doba, prema arheološkim nalazima najgušće naseljeno bilo je područje od Orebića do Vignja budući da je na tom području pronađen najveći broj rimskih grobova i građevina (Ipšić, 2013.). Za vrijeme rimske vlasti cijeli poluotok je bio pod upravnim područjem Narone urbanog središta u delti Neretve. Tijekom srednjeg vijeka Pelješac je bio pod upravom Bizanta, a zatim pod Zahumljem⁵. Zahumljem, a tako i Pelješcem, su se tijekom srednjeg vijeka smjenjivali vladari iz Bosne, Hrvatske, Duklje i Raške, dok je u 10. stoljeću Zahumlje bilo neovisno područje čiji su vladari bili iz domaće dinastije Viševića. Prema crkveno-teritorijalnom ustroju na području poluotoka su bile Stonska župa i Rćanska župa. Stonska župa je obuhvaćala Ston i okolice uz more te stonsko i slansko primorje do Rijeke Dubrovačke, a Rćanska je obuhvaćala preostali dio poluotoka

⁴ *Sabbione* u prijevodu s talijanskog na hrvatski znači pijesak, a sufiks *-cello* se koristi za tvorbu uvećanica, prema tome *Sabioncello* bi se preveo kao „veliki pijesak“.

⁵ Zahumlje ili Humska zemlja u srednjem vijeku je bilo područje koje je obuhvaćalo prostor cijele doline Neretve, poluotok Pelješac i prostor do Rijeke dubrovačke (Bjelovučić, 1921.).

(Bjelovučić, 1921.). Od 1170. godine Zahumlje je, uključujući i Pelješac, došlo pod vlast Nemanjića, ali samo do 1292. godine kada dolazi pod vlast Šubića. Međutim, ni Šubići nisu dugo imali Pelješac pod svojom vlasti te već 1319. godine dolazi pod vlast Stefana Uroša II (Foretić, 1976.).

U srednjovjekovnom razdoblju dolazi do razvoja naselja na poluotoku. Tako se u dubrovačkim notarskim knjigama iz 13. stoljeća spominju naselja Lovište, Viganj, Trstenica (Orebić), Janjina, Popova Luka, Žuljana, Dubrava, Crna Gora, Ponikve, Duba i Prapatno (Lučić, 1980.). U 14. stoljeću Pelješac je postao interesna sfera bosanskog bana i srpskog kralja međutim posredstvom Dubrovčana došli su pod dubrovačku upravu. Za to je Dubrovnik srpskom kralju i bosanskom banu od 1333. godine morao plaćati danak svake godine do raspada Republike (Foretić, 1970.). Nakon što je Dubrovnik dobio vlast nad Pelješcem, započeo je s prostornim planiranjem na poluotoku i utvrđivanjem teritorija. Najznačajniji radovi na Pelješcu bili su uređivanje stonske solane i gradnja zidina. Izgrađena su odnosno utvrđena naselja⁶ Ston, Mali Ston i Broce te poljoprivredna naselja na posjedima vlastele Boljenovići, Kuna, Županje Selo, Košarni Do, Zaradeže, Ledinići, Orebići i Duba Trpanjska. Sva su naselja građena uredno u nizovima za razliku od prethodno raštrkanih naselja (Planić-Lončarić, 1976.). Dubrovčani su izgradili Stonske zidine radi obrane poluotoka dok su Ston i Mali Ston izgrađeni uz zidine kako bi se okupilo stanovništvo za stražarenje na zidinama, ali i rad u solani (Šundrica, 1980.). Također s Pelješčanima su sklapali sporazume oko korištenja zemljišta i gospodarskih poslova⁷.

Teritorij Dubrovačke Republike bio je ustrojen na manje lokalne teritorijalne jedinice knežije (Konavle, Župa Dubrovačka, Dubrovačko primorje, istočni dio Pelješca, Mljet, Lastovo i Elafitski otoci) i kapetanije (Cavtat te Janjina i Trstenica na srednjem i zapadnom dijelu Pelješca) kojima su se granice tijekom stoljeća mijenjale. Upravnu i sudbenu vlast u knežijama kapetanijama obnašali su plemići tj. kneževi i kapetani izabrani na godinu dana. Tako je na početku dubrovačke vlasti (1333.) Pelješac bio dio Stonske knežije, a knez u Stonu

⁶ Ujedno su upravna, proizvodna i trgovačka središta.

⁷ Dubrovčani su cijelo pelješko stanovništvo proglasili kmetovima koji nisu imali pravo biti vlasnici zemlje. Sva zemlja, osim šume i pašnjaka, je podijeljena dubrovačkoj vlasteli, a uz zemlju dodijeljeni su i kmetovi. Kmetovi i vlasnici zemlje su sklapali ugovore na određeni rok prema kojima bi kmetovi dobili kuću i okućnicu u zamjenu za brigu i rad na zemlji. Ugovori su mogli trajati od dvadeset do šezdeset godina pa su se često prebacivali na nasljednike (Maslek, 2018.). Osim kmetova postojali su i polovnici koji su samo obrađivali zemlju vlasnika, ali nisu živjeli na toj zemlji. Prema tome, kmet je mogao biti i polovnik ako je obrađivao zemlju drugog vlasnika. U 19. stoljeću kmetovi su imali pravo otkupiti se od obveze rada za vlasnika zemlje tako što bi mu novčano isplatili određen iznos kao zamjenu za rad na zemlji, ali to su pravo mogli iskoristiti samo pomorci koji su imali više novca. Godine 1878. ukinuta je obvezna služba i od tada su trebali godišnje plaćati porez državi, a vlasnicima zemlje razne pristojbe za korištenje kuće i zemlje (Ipšić, 2013.).

je upravljao cijelim poluotokom. Godine 1343. Pelješac je bio podijeljen na dva dijela, na Stonsku knežiju i Trsteničku kapetaniju (kasnije je postala knežija) koje su se sastojale od kontrada (općine). Tako je Stonska knežija obuhvaćala istočni dio (Ston i okolica te kontrade Ponikve, Crnagora i Janjina), a Trstenička kapetanija (knežija) zapadni dio poluotoka tj. kontrade Trstenicu i Dubravu. Zbog sve značajnijeg doseljavanja stanovništva iz Hercegovine, koje je bježalo pred osmanlijskim osvajanjima, uz Ston i Trstenicu, koji su imali periferan položaj, osnovana je nova kapetanija Janjina u središnjem dijelu poluotoka (1465.). Prema novoj administrativnoj podjeli, Janjinsku kapetaniju su činile kontrade Crnagora, Janjina i Dubrava (Bjelovučić, 1921.).

Za vrijeme dubrovačke uprave prema crkveno-teritorijalnom ustroju cijeli poluotok je bio u sastavu korčulanske biskupije do 1541. godine kada je uspostavljena stonska biskupija. U 17. stoljeću na poluotoku su postojale Župa Ston Veliki, Župa Ston Mali, Župa Ponikve, Župa Žuljana, Župa Janjina, Župa Kuna, Župa Vručica i Župa Trstenička (Bjelovučić, 1921.). Stonska biskupija je ukinuta 1828. godine pa je cijeli Pelješac pripojen Dubrovačkoj biskupiji kao jedan dekanat sa sjedištem u Stonu. Međutim, 1847. godine župe Ston i Ponikve su pripojene Slanskom dekanatu (koje se zatim naziva Stonski dekanat jer je sjedište prebačeno u Ston) (URL10). U suvremeno doba od svih župa na poluotoku, župe Ston Mali, Ston i Ponikve su pod Stonskim dekanatom, a ostatak Pelješca je u Pelješkom dekanatu. U Pelješkom dekanatu su župe Orebić, Viganj, Donja Vručica, Trpanj, Kuna, Janjina, Žuljana i Putnikovići (URL11).

Tijekom mletačko-osmanlijskih ratova krajem 17. stoljeća Mlečani su osvojili Neum i Sutorinu, pa je na taj način Dubrovačka Republika teritorijalno bila spojena s Mletačkom Republikom. Međutim, Dubrovčani nisu htjeli direktno graničiti s Mletačkom Republikom stoga su tražili da Neum i Sutorina ostanu osmanlijski teritoriji. U konačnici je to i potvrđeno mirovnim ugovorom u Požarevcu 1718. godine (Bjelovučić, 1921.).

Krajem 18. stoljeća, ukinuta je Mletačka Republika, te su Dalmacija i Istra pripale Austriji (1797.). Tada je Dubrovačka Republika, zajedno s Pelješcem, bila okružena austrijskim teritorijem. Nakon kratkotrajne austrijske vlasti Dalmacija i Istra su došle pod francusku vlast mirom u Požunu (1805.). S obzirom da je Dubrovačka Republika još bila samostalna, a s juga su joj prijetili Rusi, pustila je Francuze u svoj grad radi zaštite od Rusa. Međutim, Francuzi su ostali u gradu te su 1808. godine ukinuli Dubrovačku Republiku. Francuzi su organizirali Ilirske provincije na prostoru novostečene Dalmacije, Istre i Hrvatske. Na području bivše Dubrovačke Republike djelovala je Dubrovačka provincija koja

se dijelila na distrikte, a distrikti su se dijelili na kantone. Dubrovačka provincija je imala tri distrikta: Dubrovnik, Kotor i Korčulu. Distrikt Dubrovnika se dijelio na kantone Dubrovnik, Cavtat s Konavlima, Mljet, Slano, Lastovo i Pelješac (Foretić, 1976.). Pelješac je bio podijeljen na nekoliko općina: Stonska, Janjinska, Kunovska, Trpanjska i Pelješka Općina (Bjelovučić, 1921.).

Nakon samo sedam godina francuske vlasti, područje Dalmacije i bivše Dubrovačke Republike dolazi pod austrijsku vlast 1815. godine. Dalmacija se dijelila na četiri okružja Zadar, Split, Dubrovnik i Kotor. Dubrovnik je obuhvaćao teritorij nekadašnje Republike i otok Korčulu te se dijelio na preture Dubrovnik, Cavtat, Slano, Korčula, Mljet, Lastovo i Pelješac. Međutim, takva administrativna podjela je trajala do 1868. godine kada su umjesto pretura i okružja uvedeni kotari. Tako su u Dubrovačkom kotaru bili Ston i Ponikve, a ostatak Pelješca je bio u kotaru Korčula. Takva je podjela trajala do kraja Prvog svjetskog rata i propasti Austro-ugarske monarhije (Ipšić, 2013.).

Nakon Prvog svjetskog rata Pelješac je bio dio Zetske banovine. Međutim, 1939. godine uspostavljena je Banovina Hrvatska koja je obuhvaćala prostor Banske Hrvatske s Međimurjem, dalmatinsko i dubrovačko primorje te Pelješac (Magaš, 2013.). Nakon Drugog svjetskog rata Hrvatska je prema upravno-teritorijalnom ustroju bila podijeljena na okruge te se Pelješac nalazio u okrugu Dubrovnik. Općinskim ustrojem (1952.) Pelješac je bio podijeljen između Općine Korčula i Općine Dubrovnik. U Općinu Korčula bila su uključena naselja Lovište, Viganj, Kučište, Nakovanj, Podgorje, Orebić, Stanković, a naselja Boljenovići, Brijesta, Broce. Česvinica, Dančanje, Donja Vručica, Duba Pelješka, Duba Stonska, Dubrava, Gornja Vručica, Hodilje, Janjina, Kuna Pelješka, Luka, Mali Ston, Metohija Oskorušno, Osobjava, Pijavičino, Podobuće, Popova Luka, Potomje, Prizdrina, Putnikovići, Sparagovići, Sreser, Ston, Tomislavovac, Trpanj, Trstenik, Zabrdje, Zaton Doli, Žuljana i Županje Selo su bili pod Općinom Dubrovnik.

Prema posljednjem upravno-teritorijalnom ustroju (1992.) Pelješac je u Dubrovačko-neretvanskoj županiji te je podijeljen na četiri općine Orebić, Trpanj, Janjinu i Ston. Prema suvremenoj nodalno-funkcionalnoj regionalizaciji na Pelješcu se mogu izdvojiti četiri mikroregije. To su orebička mikroregija koja obuhvaća naselja Donja Banda, Kučište, Kuna Pelješka, Lovište, Nakovanj, Orebić, Oskorušno, Pijavičino, Podgorje, Podobuće, Potomje, Stanković i Viganj. Druga je trpanjska mikroregija koja obuhvaća naselja Donja Vručica, Duba Pelješka, Gornja Vručica i Trpanj. Treća mikroregija je janjinska mikroregija koja obuhvaća naselja Drače, Dubrava, Janjina, Osobjava, Popova Luka, Sreser, Trstenik i Žuljana,

te stonska mikroregija koja obuhvaća naselja Boljenovići, Brijesta, Broce, Česvinica, Dančanje, Duba Stonska, Hodilje, Luka, Mali Ston, Metohija, Putniković, Sparagovići, Ston, Tomislavovac, Zabrdje, Zamaslina i Zaton Doli. Četiri mikroregionalna centra Pelješca Orebić, Trpanj, Janjina i Ston danas, ali i tijekom prošlosti bila su najvažnija naselja Pelješca zahvaljujući funkcijama koje imaju te dobroj prometnoj povezanosti (Glamuzina, 2009.).

3. DEMOGRAFSKE PROMJENE NA PELJEŠCU OD 19. STOLJEĆA

Na opće kretanje broja stanovnika utječu prirodno kretanje i migracije. Iako je prirodno kretanje dominantan čimbenik u kretanju broja stanovnika, važni su i društveni čimbenici koji također utječu na opće kretanje broja stanovnika. Neki od tih čimbenika su ratovi, epidemije, prirodne katastrofe i ostali čimbenici koji se mogu iznenada pojaviti i utjecati na prirodno kretanje i migracije stanovništva (Nejašmić, 2005.).

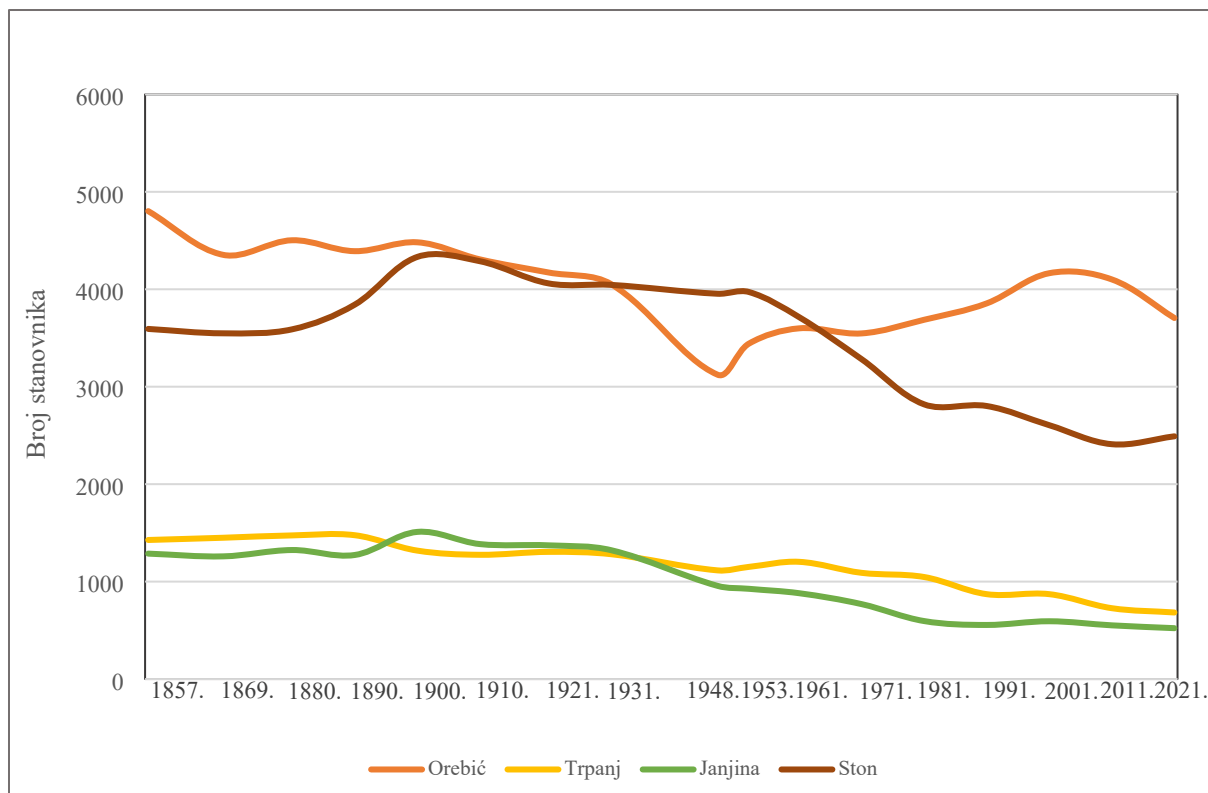
3.1. Ukupno kretanje broja stanovnika peljeških općina

Za razdoblje prije 17. stoljeća ne postoje podatci o ukupnom broju stanovnika kao ni o ukupnom broju rođenih i umrlih na Pelješcu. U Dubrovačkoj Republici u 17. stoljeću provodili su se popisi stanovništva za razne potrebe međutim nijednim sačuvanim nije obuhvaćen poluotok Pelješac. Prema procjenama, a temeljem dostupnih podataka za Dubrovačku Republiku, Pelješac je imao četvrtinu ukupnog broja stanovnika Dubrovačke Republike, odnosno 1333. godine imao je samo 3 000 stanovnika, a u 15. stoljeću 20 000. Međutim, tijekom 16. i 17. stoljeća došlo je do pada broja stanovnika (Ipšić, 2013.).

Sredinom 19. stoljeća pojava luga, tj. bolesti vinove loze, je utjecala na ukupno kretanje broja stanovnika svih promatranih općina. Nakon što se pojavio u vinogradima Francuske i Italije, lug se proširio i na Dalmaciju te uzrokovao velike štete vinogradima. S obzirom da je vinogradarstvo bila važna poljoprivredna grana stanovnika poluotoka, pojava luga je bitno utjecala na njihov način života. Općina Orebić je prema ukupnom broju stanovnika 1857. godine imala najveći broj stanovnika što je bilo posljedica razvoja pomorstva. Naime, Orebić je bio poznat kao jako pomorsko središte te su gotovo sve obitelji imale svoj brod. Pelješko pomorstvo je u 19. stoljeću bilo na vrhuncu razvoja. Tako je 1865. godine osnovano *Pelješko pomorsko društvo* i brodogradilište nadvojvode Rudolfa 1875. godine. Zahvaljujući razvoju pomorstva stanovništvo Orebića je imalo bolje životne uvjete (Fisković, 1971.; Ipšić, 2013.). Dolaskom parobroda pelješka brodogradnja je propala, a stanovništvo se okrenulo poljoprivredi i ribarstvu kao novim izvorima prihoda. U Stonu se krajem 19. stoljeća počelo razvijati ribarstvo, uzgoj kamenica i školjaka te uzgoj duhana što je utjecalo na doseljavanje stanovništva. U Janjini, i njenim lukama Drače, Popova Luka i

Sreser, od druge polovice 19. stoljeća počinje se razvijati trgovina zbog značajne proizvodnje vina i ulja (Jasprica-Mašinac, 1976.).

Nadalje, od polovine 19. stoljeća dolazi do promjena u razvoju stanovništva, tj. dolazi do demografske tranzicije. Stanovništvo prelazi sa visokih stopa nataliteta i mortaliteta na niske stope nataliteta i mortaliteta. Taj se proces na poluotoku nije odvijao ujednačeno. Naime, naselja na obali su imala viši stupanj razvoja te je tamo taj proces ranije započeo dok je u unutrašnjosti poluotoka tj. u poljoprivrednim regijama započeo nešto kasnije. Orebić je 1857. godine imao 4 802 stanovnika nakon čega dolazi do konstantnog pada ukupnog broja stanovnika koji je trajao sve do 1948. godine kada dolazi do rasta ukupnog broja stanovnika. Janjina, Ston i Trpanj su do 1900. godine imali ujednačeno kretanje broja stanovnika tj. bez većeg porasta ili pada ukupnog broja stanovnika. Međutim, početkom 20. stoljeća primjetan je porast broja stanovnika u Stonu i Janjini, dok u Trpnju pada. Primjerice u Stonu se broj stanovnika 1900. godine povećao za 12,75% u odnosu na 1890. godinu zahvaljujući razvoju ribarstva. Međutim, migracije i pad stopa nataliteta su uzrokovali pad stanovnika poluotoka. Osim toga, velik utjecaj na pad ukupnog broja stanovnika imala je činjenica da su orebička i trpanjska regija bile povezanije sa svijetom zbog razvoja turizma i pomorstva, dok se u unutrašnjosti stanovništvo bavilo poljoprivredom (Vekarić, 1992.). Naselja Janjina i Trpanj od početka 20. stoljeća imaju konstantan pad ukupnog broja stanovnika uzrokovan depopulacijom tih regija.

Slika 2. Broj stanovnika peljeških općina prema popisnim godinama u razdoblju od 1857. do 2021. godine

Izvor: Naselja i stanovništvo RH 1857.- 2001., Državni zavod za statistiku (DZS); Popisane osobe, kućanstva i stambene jedinice, prvi rezultati popisa 2011. po naseljima, Državni zavod za statistiku (DZS); Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Popis 2021., Državni zavod za statistiku (DZS)

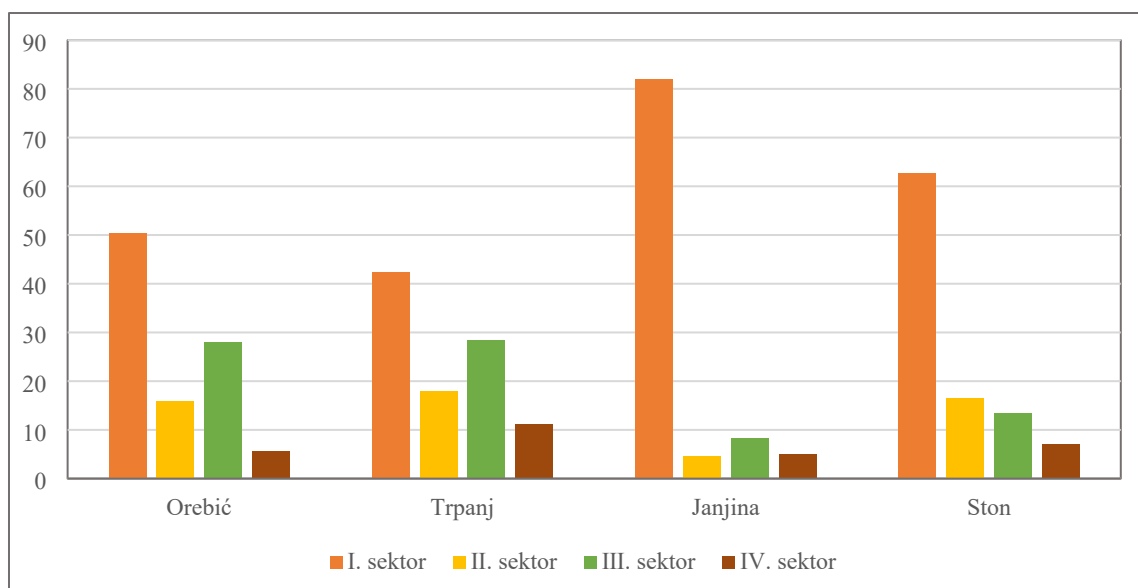
Popisne godine 1910. zabilježile su pad broja stanovnika sve četiri promatrane općine. Na pad broja stanovnika je utjecala nepovoljna gospodarska situacija. Tome je prethodilo uvođenje vojne obveze 1881. godine i propast Pelješkog pomorskog društva 1891. godine. Stanovništvo je pokušalo naći rješenje u povratku obradi zemlje tj. vinogradarstvu međutim bez dodatnih ulaganja u modernizaciju poljoprivrede vinogradarstvo i ostale grane poljoprivrede su stagnerali. Velik dio mladog stanovništva je emigrirao u prekoceanske zemlje zbog nedostatka posla. Na emigraciju su utjecali i kmetski odnosi⁸, izoliranost samog poluotoka od ostatka države i fokusiranost na zaostalu poljoprivredu i pomorstvo te nedovoljan razvoj drugih djelatnosti (Maslek, 2016.). Posljedice emigriranja stanovništva utjecale su na stope nataliteta u kasnijim razdobljima budući da je migriralo mlado stanovništvo reproduktivne dobi pretežito muško. Te *krnje* generacije direktno su utjecale na broj stanovnika odnosno na pad broja rođenih u narednim generacijama Pelješčana.

⁸ Stanovnici Pelješca su se mogli otkupiti od vlasnika zemlje za određen iznos međutim oni koji nisu imali mogućnosti za zaraditi dovoljnu svotu novca za otkup, emigrirali su u inozemstvo (Glavina, 1984.).

U arhivima nema mnogo sačuvanih dokumenata koji bi posvjedočili o iseljavanju Pelješčana u inozemstvo. Uglavnom su iseljavali u Sjevernu Ameriku i to najviše iz naselja Vignja, Janjine, Dube Pelješke, Stona, Hodilja, Kune, Orebića i Trpnja gdje ih se najviše naselilo oko ušća Missisipija, a tamo su se bavili ribarstvom i uzgojem školjaka i kamenica (Glavina, 1984.).

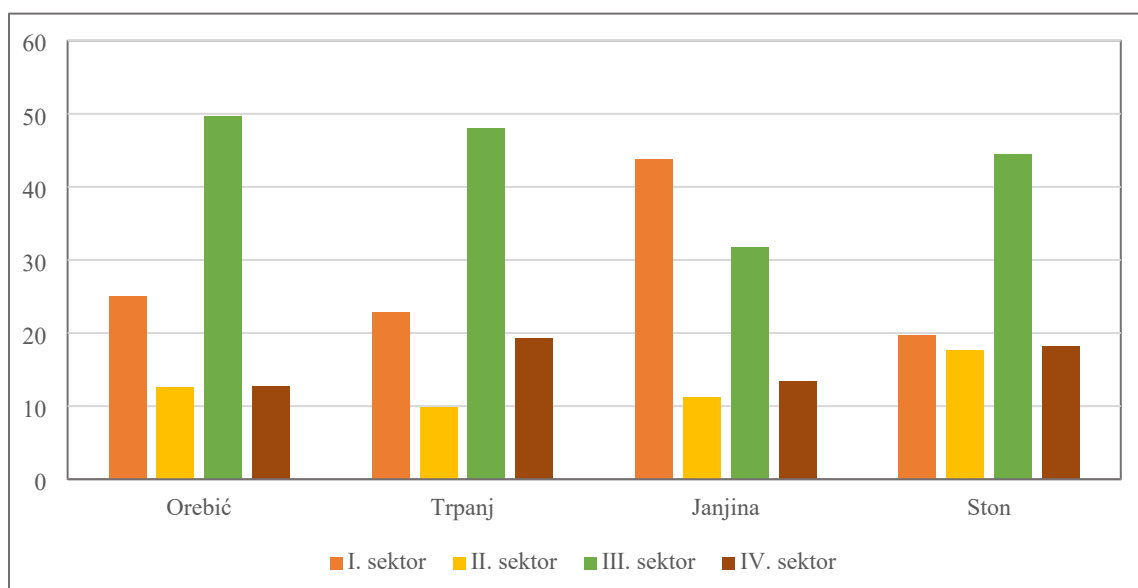
S obzirom na smanjenu proizvodnju vina koja je bila uzrokovana pojavom filoksere krajem 19. stoljeća i zbog propasti pomorstva stanovnici su tražili novi izvor prihoda. Početkom 20. stoljeća Pelješčani se počinju postupno okretati razvoju turističkih djelatnosti u priobalnim naseljima. Tako je u Trpnju započeo organizirani turizam otvorenjem prvog pelješkog hotela 1899. godine. U Orebiću je osnovano „Društvo za poljepšanje i unapređenje mjesta Orebića“ (1904.), a u Trpnju je osnovano „Povjereništvo za građevni ures“ (1907.), i „Odbor za poljepšanje Trpnja“ (1910.) (Glamuzina, 2009.). Nakon Prvog svjetskog rata došlo je do razvoja turizma i u ostalim pelješkim naseljima Vignju, Kučištu, Trsteniku i Stonu. Prva značajnija turistička kretanja zabilježena su u Orebiću 1923. godine. To je potaknulo otvaranje novih prenoćišta i hotela. Takav turistički razvoj bio je prisutan i u Trpnju gdje se otvaraju odmarališta, restorani i kavane. U Vignju, Kučištu i Trsteniku uređuje se komunalna infrastruktura za potrebe turističkih djelatnosti (Glamuzina, 2009.).

Nakon Drugog svjetskog rata i pada ukupnog broja stanovnika u svim promatranim općinama postupno dolazi do gospodarskog i demografskog oporavka poluotoka Pelješca. To je bilo potaknuto daljnjim razvojem turističkih djelatnosti. Za razvoj pelješkog turizma ključna je bila izgradnja prometnica na Pelješcu. U Orebiću su obnovljeni hoteli „Rivijera“ i „Bellevue“ i izgrađeni su novi hoteli „Rathaneum“ i „Orsan“, a u Perni kraj Kučišta se otvorio hotel „Komodor“ (Glamuzina, 2009.). Radi bolje povezanosti s ostatkom države 1965. godine je uspostavljena trajektna linija Ploče –Trpanj što je pridonijelo gospodarskom razvoju Trpnja i ostatku poluotoka. Tako je u Trpnju 1969. godine otvoren hotel „Faraon“. Ston je, kao i prije rata, bio manje turistički razvijen. Turisti su mogli boraviti u hotelu „Adriatic“, te u kampu u uvali Prapatna i u privatnim smještajima. S obzirom da se Ston nalazi na početku poluotoka Pelješca više je važno kao tranzitno naselje u kojem stanovništvo ne boravi kao u ostalim naseljima na obali poluotoka (Glamuzina, 2009.).

Slika 3. Udio zaposlenih u općinama Pelješca prema sektorima djelatnosti 1971. godine

Izvor: Stanovništvo: Delatnost; rezultati po naseljima i opštinama, Popis stanovništva i stanova 1971., Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1974.

Slika 4. Udio zaposlenih u općinama Pelješca prema sektorima djelatnosti 2011. godine

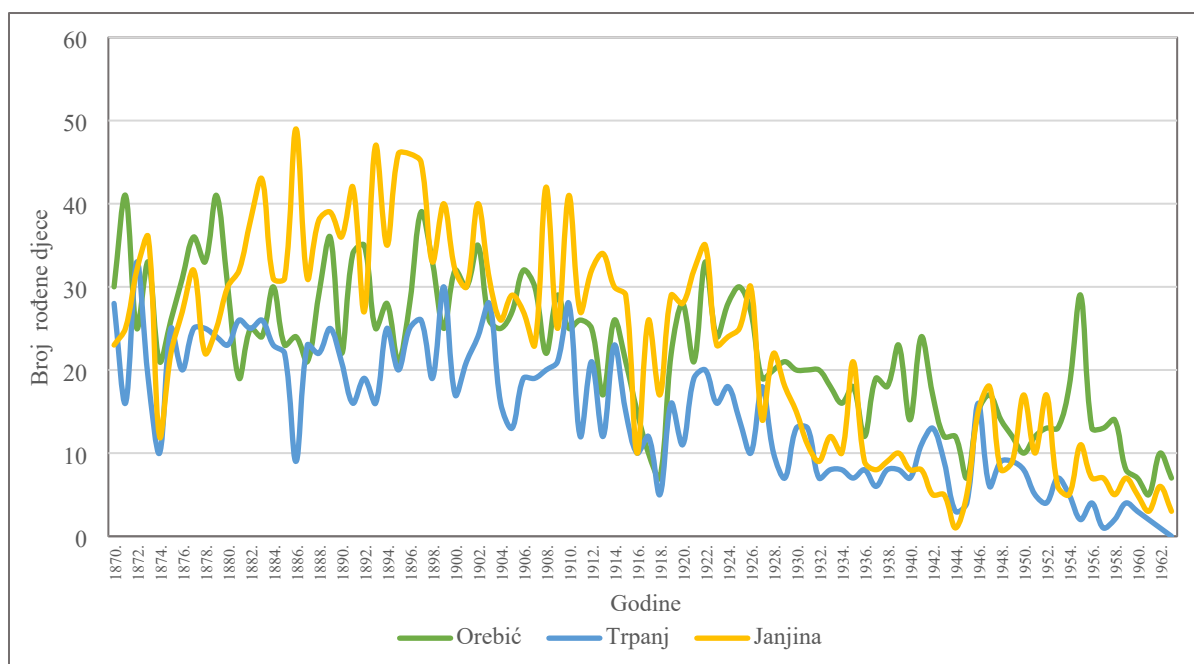
Izvor: Popis stanovništva 2011., Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Povećanje smještajnih kapaciteta te orijentacija na turizam osobito u Orebiću učinila je to naselje glavnim središtem Pelješca. Dakle, od 1960-ih godina dolazi do izrazitog razvoja turizma na Pelješcu, osobito u Orebiću i Trpnju te se prema gospodarskoj strukturi 1971. godine može primijetiti veći udio tercijarnih djelatnosti, tj. uslužnih djelatnosti, u odnosu na

Ston i Janjinu. Iako dolazi do razvoja tercijarnih djelatnosti, kod stanovništva još prevladavaju djelatnosti primarnog sektora. To se pogotovo primjećuje kod Janjine gdje primarni sektor iznosi 82,03%, a u Stonu 62,73% (Slika 3.). Prema popisu 2011. godine došlo je do daljnjeg razvoja tercijarnih djelatnosti odnosno u Orebiću, Trpnju i Stonu prevladavaju djelatnosti tercijarnog sektora, dok u Janjini prevladavaju djelatnosti primarnog sektora (Slika 4.). Tome je pridonio razvoj turističkih djelatnosti u naseljima na obali. Osobito je to izraženo na primjeru Orebića gdje je došlo do porasta ukupnog broja stanovnika u svim popisnim godinama tj., od 1971. do 2021. godine. U drugim naseljima poluotoka učinci orijentacije na turizam nisu bili toliko snažni da bi zaustavili proces depopulacije. Tako od popisa 1953. godine Ston, Janjina i Trpanj bilježe konstantan pad broja stanovnika. Prema zadnjem popisu 2021. godine u Janjini je broj stanovnika pao za 59% u odnosu na 1857. godinu, a u Trpnju za 52%.

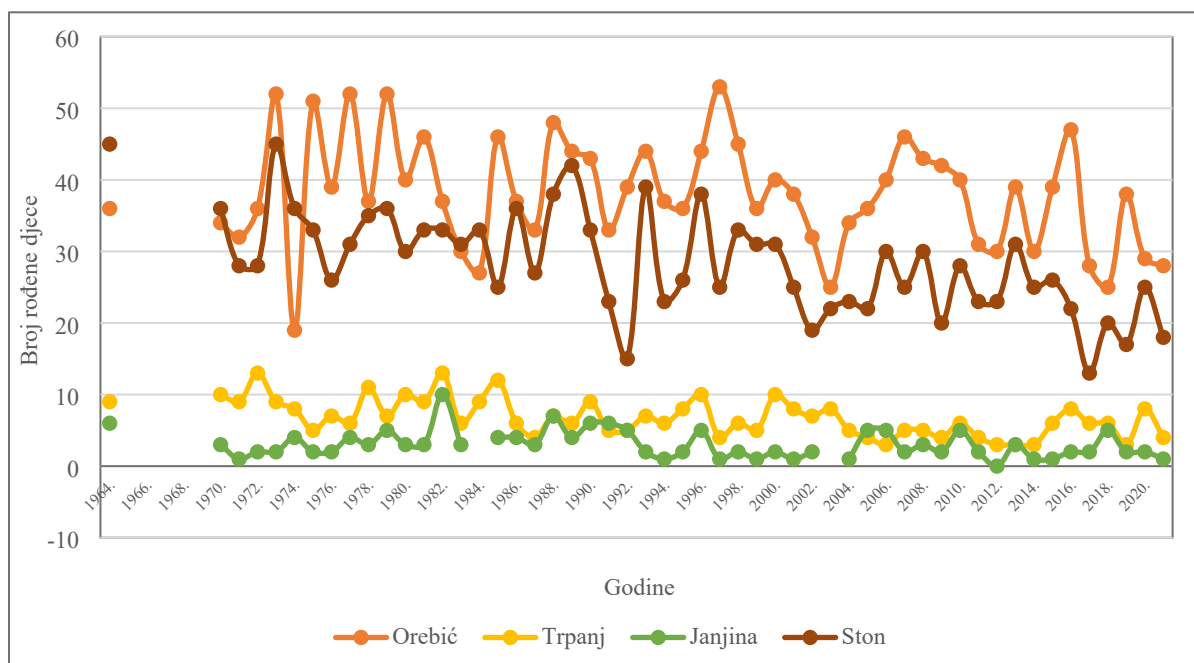
3.2. Kretanje broja živorođenih na Pelješcu

Kako bi se bolje razumio trend porasta izvanbračnih rađanja, potrebno je analizirati kretanje ukupnog broja živorođene djece po općinama Pelješca. U početnom razdoblju od 1870. do 1890. godine od svih općina, s tim da su podaci za Ston analizirani tek od 1964. godine, jedino Janjina ima porast broja rođenih 1890. godine što je posljedica snažnijeg razvoja poljoprivrede krajem 19. stoljeća. Stopa nataliteta u Orebiću 1880. godine je bila 6,66‰, dok je u Janjini bila 22,66‰ te u Trpnju 15,60‰. Ono što je zasigurno utjecalo na takvu razliku u stopama nataliteta je činjenica da je u Orebiću bilo razvijeno pomorstvo te je stopa nataliteta niža zbog odsutnosti muškaraca tj. pomoraca, a u Janjini i Trpnju su dominirali poljoprivreda i ribarstvo zbog čega su muškarci bili vezani uz zemlju. Trpanj je bio poznat po ribarstvu, zapravo najviše su se bavili soljenjem srdela. Nažalost, u drugoj polovici 19. stoljeća isplativost lovljenja ribe se smanjila što je utjecalo na ukupan broj stanovnika i natalitet.

Slika 5. Broj rođene djece po općinama 1870.-1963. godine⁹

Izvor: Family Search: Matična knjiga rođenih 1850.-1908. (Orebić), Matična knjiga rođenih 1844.-1900. (Trpanj), Matična knjiga rođenih 1852.-1904. (Janjina); Matica rođenih 1900.-1963., Matični ured Orebić, Trpanj i Janjina

Slika 6. Broj rođene djece po općinama 1964.-2021. godine¹⁰

Izvor: Tablogrami rođenih po naseljima 1964-2018, DZS, Zagreb; Vitalna statistika, Državni zavod za statistiku

⁹ Podaci za Ston se analiziraju tek od 1964. godine zbog nedostatka potrebnih podataka za razdoblje od 1870. do 1963. godine.

¹⁰ Podaci za općine Orebić, Trpanj, Janjina i Ston u razdoblju od 1965. do 1969. godine nisu evidentirani stoga to razdoblje nije prikazano. Također, podaci za Općinu Janjina 1984. i 2003. godine nisu evidentirani.

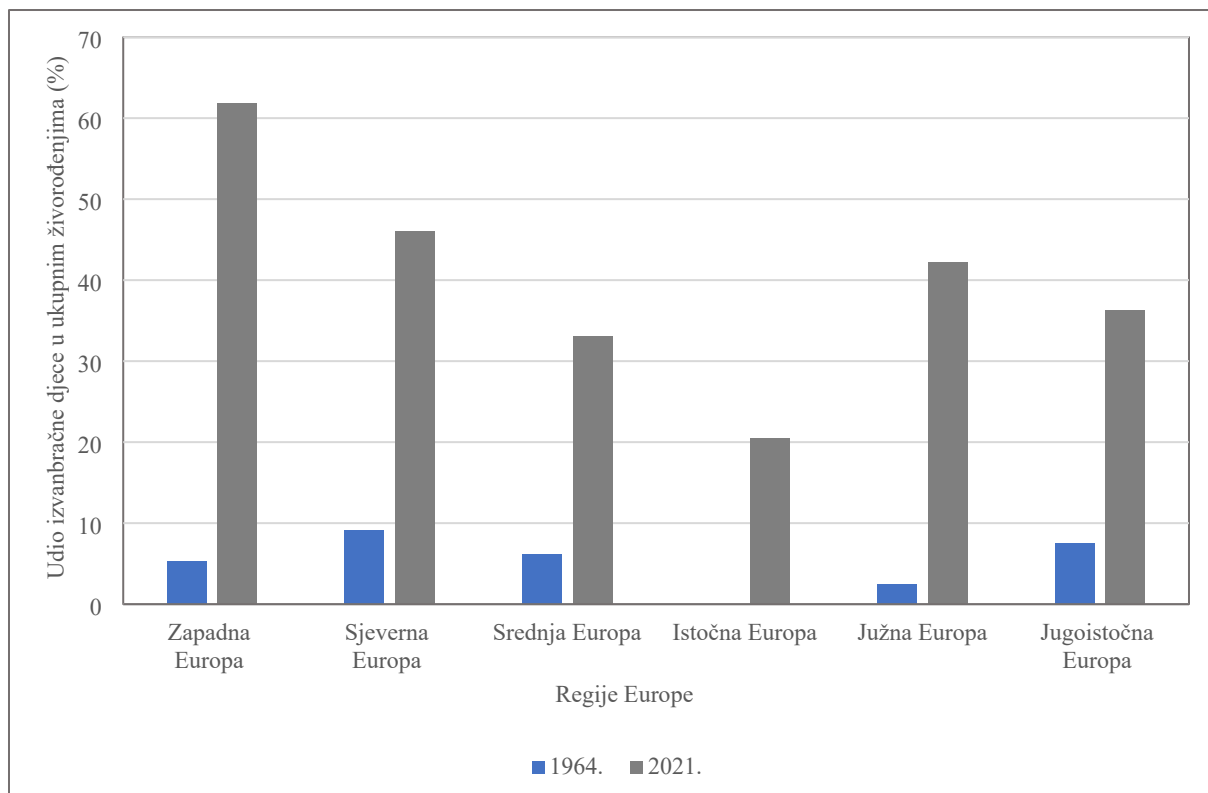
U razdoblju od 1890. do 1960. godine dolazi do značajnog pada ukupnog broja rođenih. Godine 1890. najviše rođenih je bilo u Janjini (Slika 5.). Orebić je zbog propasti pomorstva imao izrazit pad broja rođene djece 1890. godine da bi već 1900. godine imao porast zahvaljujući kratkom razvoju poljoprivrede. Velik udarac poljoprivredi, ali i općenito gospodarstvu bila je filoksera koja je poharala pelješke vinograde u drugom desetljeću 20. stoljeća (Maslek, 2018.). S obzirom da su vinogradarstvo i vinarstvo bile vrlo bitne gospodarske djelatnosti kojima se bavila većina pelješkog stanovništva slom poljoprivrede dodatno je pojačao pad broja stanovnika u svim naseljima koji je već bio započeo početkom 20. stoljeća. Tako je u razdoblju od 1900. do 1961. godine prisutan kontinuiran pad broja rođene djece u Orebiću, Janjini i Trpnju, na što je utjecala filoksera, ratni gubici u Prvom i Drugom svjetskom ratu, epidemija španjolske gripe nakon Prvog svjetskog rata i iseljavanje tijekom 1930-ih godina zbog Velike gospodarske krize. Janjina je 1910. godine imala najveći broj rođene djece u cijelom svom promatranom razdoblju (41 dijete). Od 1930-ih godina taj broj počinje opadati te je do kraja promatranog razdoblja (do 2021. godine) ostao manji od 10 djece. Trpanj je 1922. godine zadnji put imao 20 rođene djece nakon čega pada ukupan broj rođene djece. Dakle, i Trpanj i Janjina bilježe pad ukupnog broja rođenih, a uz to i pad ukupnog broja stanovnika odnosno depopulaciju.

U razdoblju od 1971. do 2021. godine Orebić ima najviše rođene djece od sve četiri promatrane općine. Ston također u tom periodu ima visok broj rođene djece dok Trpanj i Janjina imaju nizak broj rođene djece. Godine 1991. je bio izrazit pad ukupnog broja rođenih u Orebiću, Trpnju i Stonu zbog početka Domovinskog rata te je jedino u Janjini bio porast. Nakon rata je došlo do razvoja turizma tj. tercijarnih djelatnosti međutim nije došlo do značajnijeg porasta broja rođene djece.

4. IZVANBRAČNA RAĐANJA

4.1. Izvanbračna rađanja u Europi

Danas, ali i tijekom prošlosti udio izvanbračnih rađanja na prostoru Europe je obilježen izrazitim regionalnim razlikama. Stoga je nemoguće na primjeru europskih zemalja izvući neke opće zajedničke odrednice koje su ili koje utječu na rast ili pad udjela izvanbračnih rađanja. Tako se na primjeru Ujedinjenog Kraljevstva, koje spada u države Zapadne Europe, mogu primijetiti regionalne razlike u broju izvanbračne djece. Sredinom 19. stoljeća od ukupnog broja rođenih u Engleskoj i Walesu 6,5% su bila izvanbračna rođenja, a u Škotskoj 9%. Na kopnenom području Inverness-shirea u Škotskoj najviši udio izvanbračnih rađanja u 19. stoljeću je iznosio 8,4% u razdoblju od 1871. do 1875., a na otoku Skye taj udio je iznosio 6,8% (Reid i Blaikie, 2006.). Dakle, mogu se primijetiti regionalne razlike u izvanbračnim rađanjima na otocima i na kopnu. Ono što je utjecalo na veći broj izvanbračnih rađanja na kopnu je zaposlenje mladog stanovništva na posjedima daleko od doma čime su izgubili nadzor roditelja. Na otocima se mlado stanovništvo manje selilo od roditelja koji su onda imali veći nadzor nad njima. Ako bi i došlo do izvanbračne trudnoće, roditelji su uglavnom utjecali tj. inzistirali na sklapanju braka. Dio muškog stanovništva na otocima se bavio pomorstvom ili ribarstvom te je duže vrijeme bilo odsutno što je utjecalo na kasniju ženidbu i veći broj izvanbračnih rađanja. Nadalje, početkom 20. stoljeća u Engleskoj županije južno od rijeka Temze i Severn bilježe manje stope izvanbračnih rađanja, dok one sjeverno od tih rijeka bilježe visoke stope izvanbračnih rađanja. Takva podjela je vezana uz ruralna i urbana naselja. U ruralnim naseljima je viša stopa izvanbračnih rađanja nego u urbanim što je posljedica drugačijeg stupnja obrazovanja, siromaštva, smještaja, religije i ostalih čimbenika. U gradovima, tj. urbanim središtima je bilo lakše doći do kontracepcijskih sredstava i čak izbjeći upisivanje izvanbračne djece dok je u ruralnim naseljima to bilo teško izvedivo (Nixon, 1914.).

Slika 7. Udio izvanbračne djece po regijama Europe 1964.¹¹ i 2021.¹² godine

Izvor: URL2

Od šezdesetih godina 20. stoljeća broj izvanbračnih rađanja po regijama Europe se razlikovao. U posljednjih šezdeset godina u svim regijama Europe se povećao udio rađanja izvan braka u ukupnom broju živorođenja. Osobito je povećanje bilo izrazito u Zapadnoj i Sjevernoj Europi koje danas predvode u veličini udjela. Dakle, u Europi obično razvijenije regije imaju veći udio izvanbračnih rađanja. U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata dolazi do smanjenja broja izvanbračnih rađanja zato što je od pedesetih do sedamdesetih godina prošlog stoljeća trajalo *zlatno doba braka* pa je bilo manje izvanbračnih začeca (Kiernan, 2001.). Godine 1964. udio izvanbračnih rađanja je bio nizak u svim regijama Europe (ispod 10%), s tim da podaci za Istočnu Europu nisu evidentirani. Najviši udio izvanbračnih rađanja je imala Sjeverna Europa (9,15%) (Slika 7.). Nakon Sjeverne Europe slijedi Jugoistočna

¹¹ Podaci za Francusku i Monako (Zapadna Europa), Litvu i Estoniju (Sjeverna Europa), Poljsku (Srednja Europa), Ukrajinu, Bjelorusiju, Moldaviju i Rusiju (Istočna Europa), Albaniju, San Marino, Andoru i Vatikan (Južna Europa) te za Rumunjsku, Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, Crnu Goru i Kosovo (Jugoistočna Europa) nisu evidentirani za 1964. godinu.

¹² Podaci za Ujedinjeno Kraljevstvo, Monako, Irsku i Belgiju (Zapadna Europa), Island, Norvešku, Švedsku i Estoniju (Sjeverna Europa), Švicarsku i Lihtenštajn (Srednja Europa), Bjelorusiju, Moldaviju i Rusiju (Istočna Europa), Albaniju, San Marino, Maltu, Andoru i Vatikan (Južna Europa) te za Bosnu i Hercegovinu, Kosovo, Cipar i Crnu Goru (Jugoistočna Europa) nisu evidentirani za 2021. godinu.

Europa s udjelom od 7,45%, međutim treba uzeti u obzir da su za 1964. godinu evidentirani podaci o izvanbračnoj djeci samo za Bugarsku, Sjevernu Makedoniju i Cipar u kojima je natalitet bio niži nego u državama ostalih regija Europe što je rezultiralo višim udjelom izvanbračne djece. Najmanje izvanbračne djece je imala Južna Europa (2,49%). Nakon *zlatnog doba braka* dolazi do porasta broja izvanbračnih rađanja jer dolazi do pojave novog načina života mladih. Naime, tijekom 80-ih i 90-ih godina 20. stoljeća popularizirao se tip kohabitacije u kojem mladi žive zajedno prije vjenčanja što dovodi do većeg broja izvanbračne djece. U takvom tipu kohabitacije oboje doprinose u odgoju djeteta te zapravo nemaju potrebu za vjenčanjem, koje je ujedno i dodatni trošak. Većina rođenih izvan braka u novije vrijeme potječe iz takvih kohabitacijskih zajednica. Kulturni čimbenici uvelike utječu na izvanbračna rađanja. Primjerice, u Italiji u ruralnim predjelima gdje je veći utjecaj religije broj izvanbračnih rađanja je nizak, a u urbaniziranim predjelima s manjim utjecajem religije veći je broj rađanja izvan braka (Mrđen, 1997.).

Najviše izvanbračnih rađanja 2021. godine je u Zapadnoj (61,82%) i Sjevernoj (46,08%) Europi kod kojih se najprije primjećuju osobitosti druge demografske tranzicije. Prema teoriji druge demografske tranzicije mijenjaju se stajališta ljudi o braku i djeci. Dakle, pod tim se podrazumijeva izrazito smanjenje fertiliteta, kasnije stupanje u brak, sve učestaliji razvod brakova, sve veća rasprostranjenost kohabitacija i sve više izvanbračnih rađanja. Kao što je ranije spomenuto, Sjeverna Europa je i 1964. godine imala visok udio izvanbračnih rađanja što pokazuje da je trend porasta izvanbračnih rađanja započeo u Sjevernoj Europi. Kao primjer se može uzeti Danska koja je 2021. godine od 63 473 živorođenja imala 34 698 izvanbračnih rađanja (54,67%). Dakle, mladi su već šezdesetih godina prošlog stoljeća, zbog boljih mogućnosti nego u ostatku Europe, kao što su razne subvencije, naknade i studentski krediti, ranije počeli napuštati roditeljske kuće što je zatim utjecalo na porast broja izvanbračnih rađanja. Osim toga, obiteljske veze su puno slabije te je raširenija tradicija ranijeg osamostaljenja. Nakon što je taj proces započeo u Zapadnoj i Sjevernoj Europi, počeo se širiti i na ostale regije Europe što je i tamo dovelo do porasta broja izvanbračnih rađanja (Čipin, Međimurec, 2021.). Primjerice, u Južnoj Europi je udio izvanbračnih rađanja porastao sa 2,49% na 42,14% (Slika 7.).

S obzirom da je porast započeo u Sjevernoj i Zapadnoj Europi, on se nije dalje širio Europom linearno, već je zbog raznih razloga to širenje bilo složenije. Dakle, na broj izvanbračnih rađanja u pojedinim državama utjecali su razni društveni i kulturni čimbenici. Također, nisu sve države u svakoj regiji imale konstantan rast broja izvanbračnih rađanja.

Primjerice, države Istočne Europe Rusija, Ukrajina, Bjelorusija i Moldavija su bilježile pad nakon 2000. godine zbog boljeg gospodarskog razvoja te zbog ulaska u razdoblje pojačanih tradicijskih vrijednosti (Klüsener, 2015.). Religioznost je jedan od čimbenika koji uvelike utječe na izvanbračna rađanja. Tako su u Grčkoj i Poljskoj niski udijeli izvanbračnih rađanja što je vjerojatno zbog visokog stupnja religioznosti tih zemalja (URL12). Međutim, u Bugarskoj je porastao broj izvanbračnih rađanja zbog nestanka socijalizma 1990-ih godina zbog čega su ljudi postali liberalniji. Naime, dok je u Bugarskoj vladao komunizam neženje su morale plaćati porez samo kako bi se na taj način sačuvale bračne vrijednosti (Klüsener, 2015.). U nekim državama broj izvanbračne djece varira s obzirom na područje o kojem se radi. Tako je u Slovačkoj uz granicu s Poljskom manji broj izvanbračnih rađanja, dok je na jugu države viši. Slično je i u Poljskoj gdje dijelovi koji su nekad bili pod vlasti Njemačke imaju više izvanbračnih rađanja za razliku od ostalih dijelova Poljske (Klüsener, 2015.). Stupanj obrazovanja stanovništva također ima značajan utjecaj na broj izvanbračne djece jer će se obrazovaniji stanovnici više posvetiti karijeri zbog čega kasnije dobiju djecu te su manje religiozni i tradicionalni. Današnji mladi ljudi postaju usredotočeniji na same sebe, na osobni razvoj i slobodu izbora te se odlučuju na djecu onda kad su oni spremni, a ne kad se to očekuje od njih. Prije druge demografske tranzicije kod manje obrazovanih i siromašnih stanovnika država Zapadne Europe je bilo više izvanbračnih rađanja, dok je danas tako u državama Istočne Europe (Pavić, 2014.). Stoga, prema popisu 2021. godine može se primijetiti trend porasta udjela izvanbračnih rađanja po svim regijama Europe.

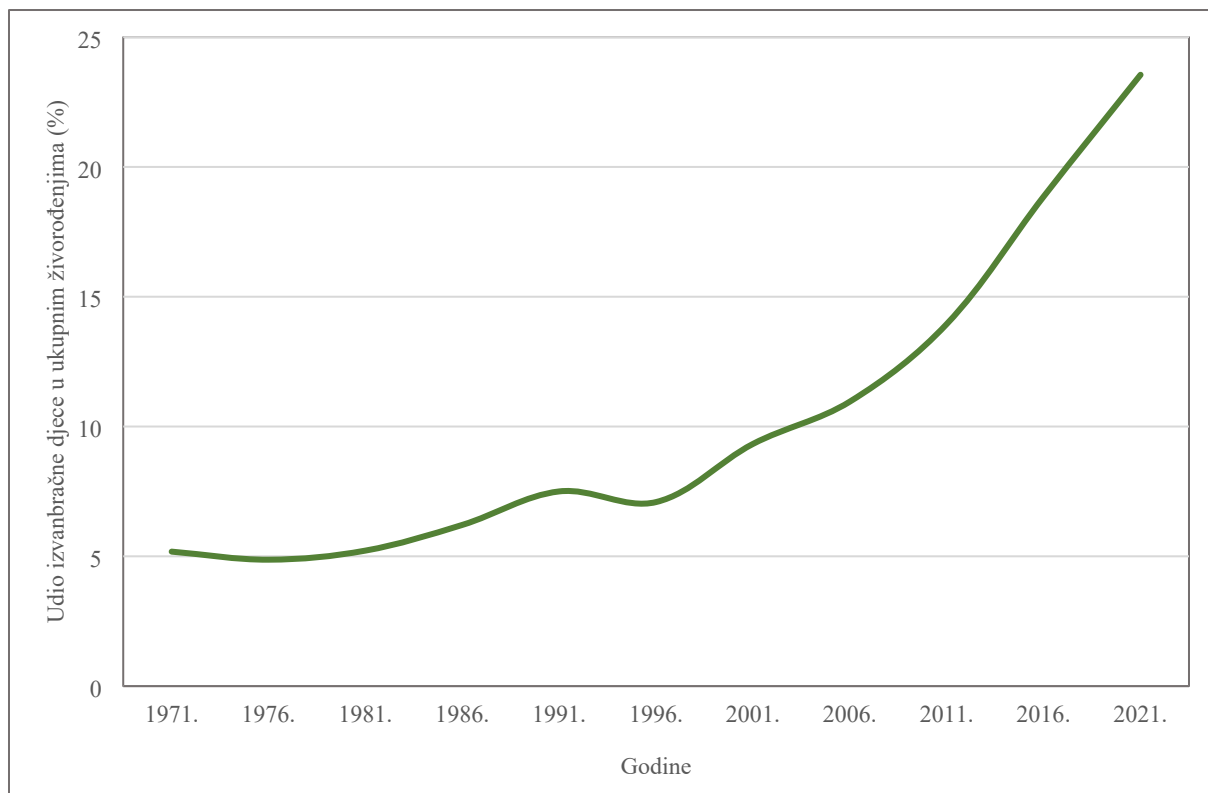
4.2. Izvanbračna rađanja u Hrvatskoj

Rađanje djece se uvijek vezivalo uz brak, međutim dio djece se rađao izvan braka. Tijekom prošlosti taj udio rođenih izvan braka se mijenjao kao i razlozi izvanbračnih rađanja. Budućnost izvanbračne djece bi ovisila o roditeljima i okolini u kojoj su i sami roditelji odrasli. Nerijetko su takva djeca u prošlosti bila osuđivana od strane društva zbog čega su majke često skrivale trudnoću te ponekad i napuštale tu djecu. Primjerice za vrijeme Dubrovačke Republike porođaji izvanbračne djece su često bili tajni, a krsni kumovi bi bili primalje i njihovi supruzi. Nakon krštenja bi se djeca odnijela u dubrovačko nahodište (Puljizević, 2016.). Ako nije bilo nahodišta, djeca bi se ostavljala na javnim mjestima, najčešće ispred crkve. Nemogućnost stupanja u brak ili zbog siromaštva ili nasilnog partnera, braće i ostalih članova obitelji te uz to i manjak podrške doveli su do napuštanja djece.

Izvanbračna djeca nisu uvijek bila napuštena, u tim slučajevima bi ili ostali s majkom ili s ocem gdje bi se odgajala skupa sa ostalom zakonitom djecom. Kao što je otac imao pravo ostaviti dio imovine zakonitoj djeci imao je pravo to učiniti i izvanbračnoj djeci. Ona su imala pravo na očevu prezime, ako bi otac to dopustio. Iako bi imala gotovo jednaka prava kao i zakonita djeca, opet se na njih gledalo negativno. Bilo je razdoblja „čistunstva“ kada im se ne bi ništa ostavljalo od nasljedstva, kada ne bi imali nikakva prava, kao što je to bio slučaj dvadesetih godina 18. stoljeća kod dubrovačke vlastele kod kojih su izvanbračna djeca bila čest slučaj kao posljedica predbračne avanture (Kralj-Brassard, 2013.).

Izvanbračna djeca su ugrožavala društveni status i čast ne samo majke već cijele obitelji, a to se odnosilo i na čast njezinih braće i sestara. U nekim situacijama gospodari su zavodili sluškinje i ostale seljanke i pučanke te je iz takvih odnosa proizašlo najviše izvanbračne djece. Bilo je i slučajeva da zaručnik ostavi trudnu zaručnicu, a ona bi rođenjem izvanbračnog djeteta imala puno manje šanse za ponovne zaruke te eventualno vjenčanje. Te trudnice bi bile pod nadzorom kroz cijelu trudnoću u slučaju da pokušaju pobaciti (Kralj-Brassard, 2013.).

Prema dostupnim podacima o broju izvanbračne djece, Hrvatska je od 70-ih godina prošlog stoljeća do 2000. godine konstantno bila među državama s manjim udjelom izvanbračne djece. Hrvatska se s 5,4% izvanbračno rođene djece 1971. godine nalazila gotovo na sredini europske ljestvice. Vrijednosti su bile niske i u ostalim državama Europe te je u samo sedam država udio djece rođene izvan braka bio viši od 10%. Pedeset godina poslije, unatoč kontinuiranom povećanju izvanbračnih rađanja s udjelom od 21,5% 2019. godine, Hrvatska se našla na dnu europske ljestvice. Od 2000.-ih godina udio izvanbračnih rađanja kontinuirano raste. Iako je u duljem razdoblju, od 1970. do 2019. godine, broj izvanbračnih rađanja u Hrvatskoj više nego udvostručen (s 3 306 na 7 776), povećanje je bilo znatno veće u ostalim zemljama. Tek je 2003. godine Hrvatska prešla granicu od 10% rođene djece izvan braka, a 2018. više od 20% (Mirošević, Mrđen, 2020.). Tako je 2021. godine bilo 23,55% izvanbračnih rađanja.

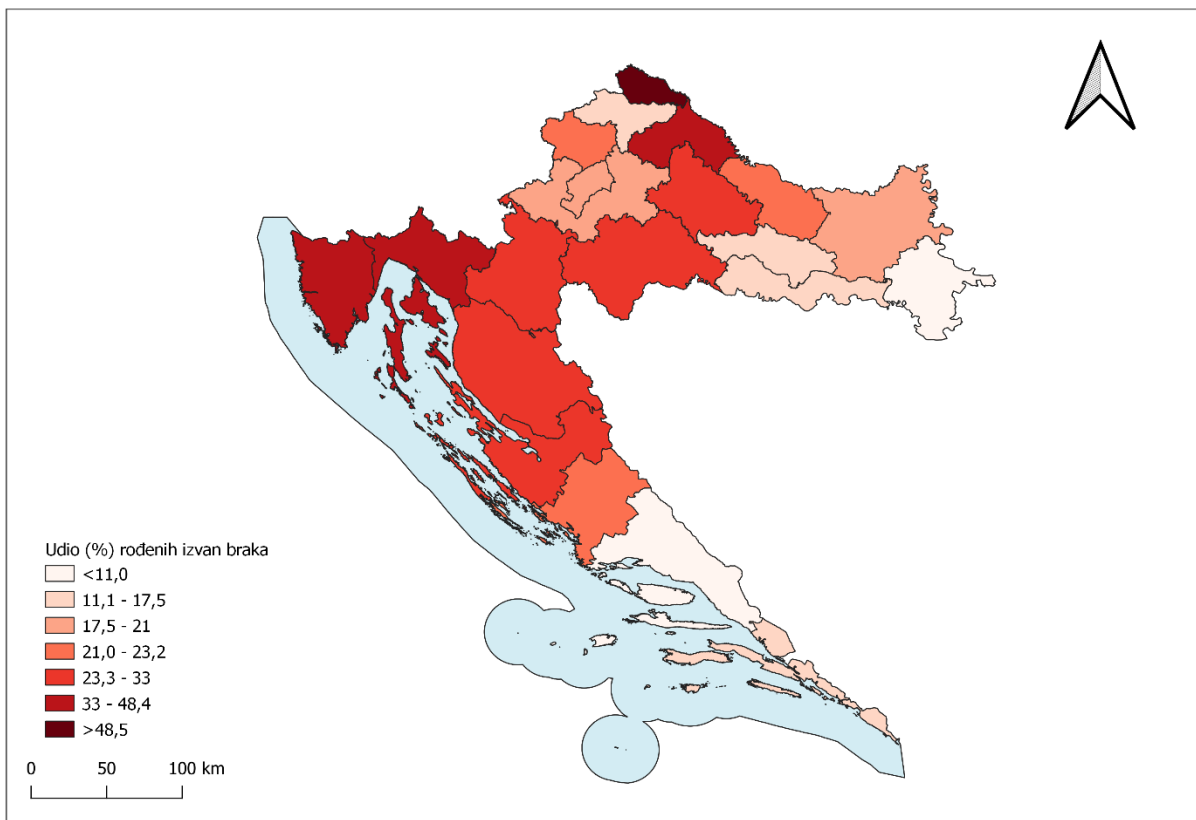
Slika 8. Udio izvanbračne djece u RH od 1971. do 2021. godine¹³

Izvor: Tablogrami rođenih po naseljima 1964-2018, DZS, Zagreb; Tablogrami rođenih prema bračnosti u 2021. po županijama i gradovima/općinama, DZS, Zagreb

Regionalno gledajući, 2021. godine na području južne i srednje Dalmacije, sjeverozapadne te istočne Hrvatske zabilježene su niže stope izvanbračnih rađanja, dok su na području Istre i Kvarnera, Like, sjeverne Hrvatske, te na području Banovine i Moslavine više stope. Nadalje, ako se promatraju izvanbračna rađanja na razini županija u Hrvatskoj, uočava se izrazita heterogenost. Najviši je udio izvanbračne djece 2021. godine registriran u Međimurskoj županiji (48,45%), a najniži u Splitsko-dalmatinskoj (10,97%). Odnosno, skoro svako drugo dijete u Međimurskoj županiji rođeno je izvan braka, a u Splitsko-dalmatinskoj svako deseto. Uz Međimursku županiju, jedinoj u kojoj je udio izvanbračnih rađanja dosegao skoro 50%, izdvajaju se još tri županije po visokim udjelima, većim od 30%: Istarska (39,77%), Primorsko-goranska (39,37%) i Koprivničko-križevačka (34,12%). Na samom jugu Hrvatske, u Dubrovačko-neretvanskoj županiji udio izvanbračnih rađanja iznosi 14,68% (Slika 9.). Ono što uvelike utječe na prostornu rasprostranjenost izvanbračnih rađanja su etnička struktura i ekonomska stabilnost pojedinca. Naime, kod romske i srpske nacionalne manjine učestalija je pojava izvanbračnih rađanja. I jedna i druga nacionalna manjina imaju

¹³ U razdoblju od 1971. do 2021. godine analizirani su podaci za svaku petu godinu.

svoje obrede vezane uz brak te je takav brak bio priznat među pripadnicima nacionalnih manjina. Prema drugoj demografskoj tranziciji obrazovanije i ekonomski stabilnije društvo bi trebalo imati veći udio izvanbračnih rađanja, međutim, u Hrvatskoj je više izvanbračnih rađanja u društvu nižeg obrazovanja i lošijeg ekonomskog stanja (Pavić, 2014.). Ovakva geografska različitost hrvatskog prostora ne čini neku posebnost, značajka je to mnogih europskih država odnosno regija danas, ali i u prošlosti.

Slika 9. Udio izvanbračne djece u ukupnom broju rođene djece po županijama RH 2021. godine

Izvor: Prirodno kretanje stanovništva u 2021., Tablogrami rođenih prema bračnosti u 2021. po županijama i gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku (DZS)

4.3. Izvanbračna rađanja na Pelješcu

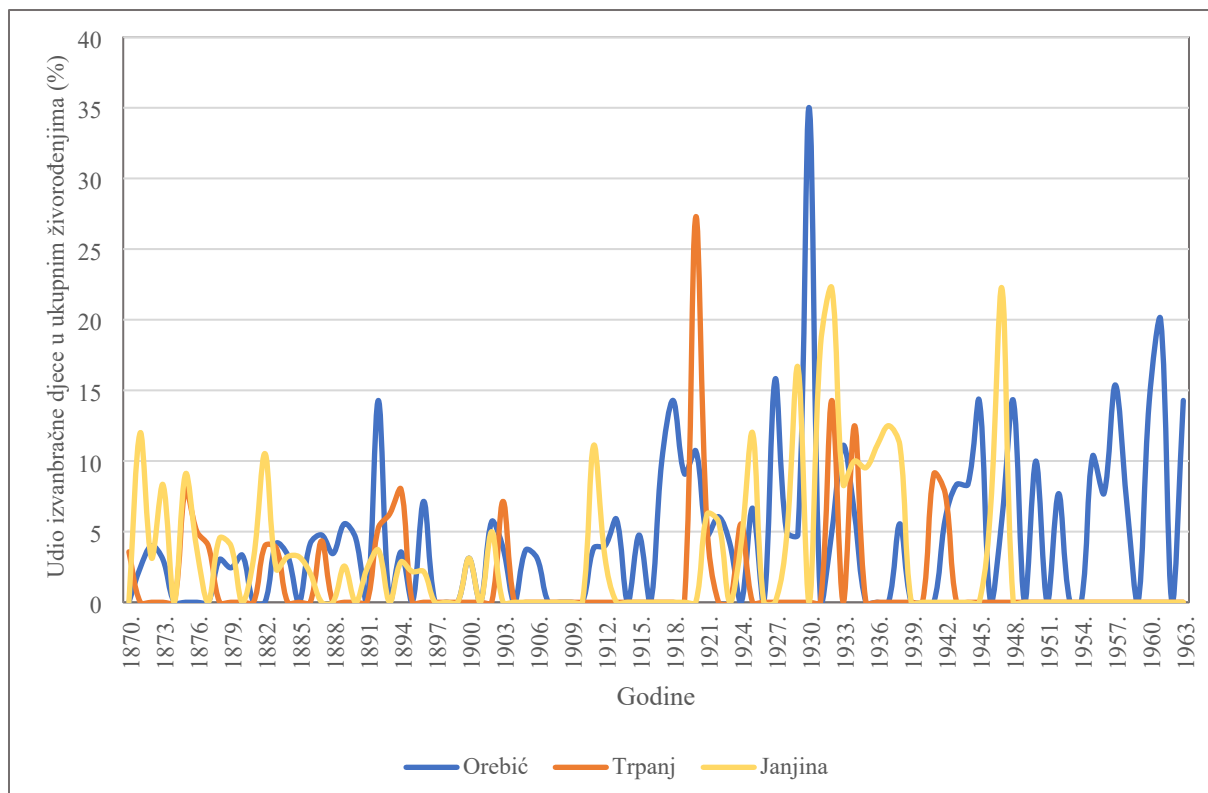
S obzirom na različitost udjela izvanbračnih rađanja po županijama Hrvatske, i u samim županijama postoje područja s nižim i većim udjelima izvanbračnih rađanja. Tako je primjerice u Dubrovačko-neretvanskoj županiji otok Korčula 2021. godine imao 53,68%

izvanbračnih rađanja, a poluotok Pelješac 17,65% (URL6.). Na samom Pelješcu, iako udio izvanbračnih rađanja nije visok, postoje lokalne razlike u broju izvanbračnih rađanja između priobalnih naselja i naselja u unutrašnjosti poluotoka.

4.3.1. Izvanbračna rađanja na Pelješcu od 1870. do 1963. godine

Potrebni podaci za razdoblje od 1870. do 1963. godine su prikupljeni iz matičnih knjiga Orebića, Trpnja i Janjine¹⁴ u koje su upisivana krštena djeca. Kako bi se znalo je li dijete *zakonito* ili *nezakonito*, za svako dijete je postojala rubrika *illegittimo/legittimo*. Sva djeca koja nisu rođena u vjenčanom (crkvenom) braku su definirana kao nezakonita bez navedenog imena oca. Prema tome, na početku promatranog razdoblja (1870.) najveći udio izvanbračnih rađanja je bio u Trpnju (3,57%). Međutim, za razliku od Orebića i Janjine, Trpanj je u većem dijelu promatranog razdoblja imao udio izvanbračnih rađanja od 0,00% najvjerojatnije zbog zatvorenosti zajednice budući da Trpanj nije bio ni pomorsko ni prometno središte. S druge strane, Janjina je već 1871. godine imala čak 12% izvanbračnih rađanja. Janjina se nalazi na najužem dijelu Pelješca što ju je učinilo važnim prometnim središtem peljeških luka, kao što je tada bio Trstenik, čija se luka razvila krajem 19. stoljeća. Preko Trstenika se odvijao izvoz vina sa Pelješca te je za vrijeme velike vinske konjunktore od 1867. do 1892. godine doživio vrhunac svog razvoja (Maslek, 2016.). Osim toga, Janjina je poznata i po vinogradarstvu. Nekoliko godina prije početka velike vinske konjunktore, točnije 1867. godine, vinogradima je još harao lug zbog čega vinogradi propadaju. Stanovnicima je bilo teško oporaviti se od gubitaka i vjerojatno su bili manje financijske moći, tj. imali su slabe prihode, da bi organizirali vjenčanja što je bio razlog većem broju izvanbračnih rađanja. Broj izvanbračnih rađanja u Orebiću je nakon 1880. godine rastao. Najveći udio izvanbračnih rađanja u Orebiću (14,29%) u 19. stoljeću je bio 1892. godine što se preklapa s propasti Pelješkog pomorskog društva (1891.) te se stanovnici, kako bi povećali svoje prihode, počinju okretati drugim djelatnostima kao što su poljoprivreda, ribarstvo i trgovina. Povratak djelatnostima primarnog sektora krajem 19. stoljeća rezultiralo je manjim udjelom izvanbračnih rađanja.

¹⁴ Podaci za Ston do 1900. godine evidentirani su samo za razdoblje od 1883. do 1900. godine, a podaci za razdoblje od 1900. do 1963. godine su poslani iz Matičnog ureda Ston međutim bez objašnjenja o metodologiji prikupljanja podataka stoga nisu ni uključeni u analizu.

Slika 10. Udio izvanbračne djece u ukupnom broju rođenih u Orebiću, Trpnju i Janjini (%), 1870.-1963.

Izvor: Family Search: Matična knjiga rođenih 1870.-1908. (Orebić), Matična knjiga rođenih 1868.-1900. (Trpanj), Matična knjiga rođenih 1852.-1904. (Janjina); Matica rođenih 1900.-1963., Matični ured Orebić, Trpanj i Janjina

Početak 20. stoljeća javila se filoksera koja je uništila pelješke vinograde. Pokušao se unaprijediti razvoj poljoprivrede, ali stanovnicima su nedostajali potrebni strojevi za obradu zemlje. Kako bi se stanovnici izvukli iz problema, okretali su se zaduživanju u zadrugama koje su se počele osnivati oko 1890-ih. S obzirom na pojavu filoksere došlo je do velikog iseljavanja stanovništva što je donekle ublažilo osnivanje zadruga koje su ipak zadržale dio stanovnika na poluotoku. U Kuni je 1889. godine osnovana prva zadruga imena Rćanska zajmovna blagajnica koja je davala novac u zajam kome je bilo potrebno te ga je još primala na štednju. Upravitelji zadruga su bili volonteri, a družinari su bili stanovnici sela. Zadruga su funkcionirale na način da onaj stanovnik koji treba novac, dođe pred upravitelja s jamcem koji je bio odgovoran da taj družinar izvrši svoje obveze na vrijeme, tj. da novac iskoristi za ono za što mu je i trebao te da vrati dug. Ako nije mogao izvršiti svoje obveze onda bi upravitelji najprije pozivali na red družinara, a zatim jamca (Maslek, 2016.). Nadalje, u Janjini su, između dva svjetska rata, postojale Uljarska, Vinarska, Pčelarska, Potrošna, Seoska i Ribarska zadruga. Slično je bilo i u Kuni, u Orebiću i u Trpnju gdje je postojao nešto

manji broj zadruga. Nakon Drugog svjetskog rata postojalo je šest zadruga kojima je osnovna djelatnost bilo vinarstvo. U Potomju je 1959. otvorena nova zadruga koja je imala moderne francuske strojeve za preradu grožđa (Maslek, 2016.). Postojale su još i zadruga Putniković osnovana 1945., zadruga Stoviš osnovana 1952., te najmlađa i najmanja zadruga Postup. Osnivanjem zadruga dolazi do poboljšanja kvalitete života, a samim tim raste broj rođene djece. Međutim, još uvijek je bilo teško organizirati vjenčanja jer su stanovnici imali dugove u zadrugama pa je ipak bilo izvanbračne djece.

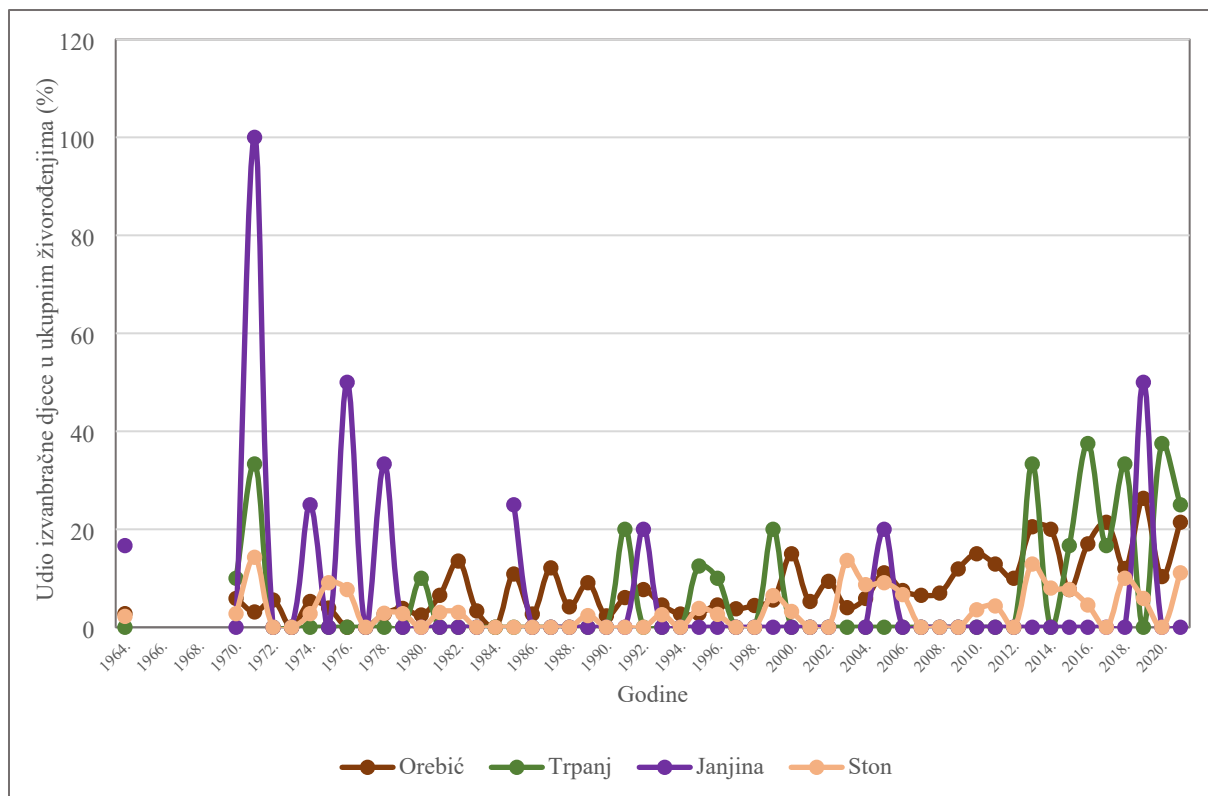
U Orebiću je zabilježen porast broja izvanbračnih rađanja sa 0,00% 1910. godine na 14,29% 1918. godine s tim da je 1918. godine ukupan broj rođene djece bio 7, a od toga 1 izvanbračno dijete. Godine 1930. od ukupno 20 rođenih, njih čak 7 je bilo izvanbračno (35,00%), što je najviši udio u razdoblju od 1870. do 1963. godine. U razdoblju od 1929. do 1939. godine trajala je Velika gospodarska kriza te se može primijetiti veći broj izvanbračnih rađanja između 1930. i 1935. godine u Orebiću, Trpnju i Janjini. Naime, stanovništvo Dalmacije je u ljeto 1929. godine pogodila suša zbog čega nije bilo dovoljno hrane, a uslijedila je i vinska kriza. Vino se nije prodavalo, a cijena vina u veleprodaji je pala što je dodatno otežalo život stanovništva. Vinska kriza je trajala do 1932. godine kada je ukinuta trošarina na vino i rakiju pa su seljaci mogli odvoziti vino na prodaju u gradove te su si na taj način olakšali život (Bursik, 2017.). Iako im je bilo lakše, nakon krize stanovništvo financijski nije bilo u mogućnosti organizirati obred vjenčanja zbog čega je porastao broj djece rođene izvan braka. Osim toga, muško stanovništvo je tada migriralo u inozemstvo dok su vrlo vjerojatno njihove zaručnice ostajale, a da nisu još znale da su trudne. U predratnim godinama došlo je do pada udjela izvanbračnih rađanja u Orebiću, Trpnju i Janjini zbog iseljavanja većinom muškog stanovništva 1930-ih godina, tj. kad je započela kriza.

Međutim, već nakon rata, točnije 1947. godine u Janjini je zabilježen značajan porast izvanbračnih rađanja na čak 22,22%. Razlog tome su poslijeratne prilike te veći udio ženske populacije. Nakon 1956. godine ukupan broj rođene djece u Janjini drastično pada na manje od 10 djece godišnje. Trpanj od 1942. godine pa do kraja promatranog razdoblja nema izvanbračnih rađanja, ali u isto vrijeme dolazi i do drastičnog pada broja rođene djece. Nakon Drugog svjetskog rata stanovnici pokušavaju nadoknaditi broj brakova kojih je bio manjak u ratnim godinama, a i snizila se prosječna dob mladenaca te tada započinje *zlatno doba braka*. Također, tada konstantno pada broj stanovnika na što su utjecale deagrarizacija, industrijska nerazvijenost i slaba tercijarizacija (Glamuzina, 2009.). Nakon Drugog svjetskog rata, gradnjom prometnica na Pelješcu dolazi do većeg razvoja turizma. S obzirom da je Orebić

najrazvijenije naselje te centar Općine, a u SFRJ je vladao općinski monocentrizam, mnogi stanovnici su tamo selili šezdesetih godina pa je dolazilo do većeg broja izvanbračnih rađanja dok u ostalim promatranim općinama nije bilo izvanbračnih rađanja. U tom razdoblju jedino Orebić bilježi porast broja stanovnika, ali i porast udjela izvanbračnih rađanja zbog snažnog razvoja turizma.

4.3.2. Izvanbračna rađanja na Pelješcu od 1964. do 2021. godine

Proučavajući natalitet svih četiriju općina Pelješca, primjećuje se da je tijekom razdoblja od 1964. do 2021. godine najviše rađanja bilo upravo u Općini Orebić koja je najrazvijenija i najnaseljenija. Orebić nakon Drugog svjetskog rata svoj gospodarski razvoj temelji na turizmu što pozitivno utječe na doseljavanje stanovništva. Najmanje živorođenih je bilo u Općini Janjina koja je u 19. stoljeću bila važno poljoprivredno središte Pelješca, ali od 1930-ih pa do 2021. godine bilježi izrazitu depopulaciju i deagrarijaciju. Osim u Janjini, i u Općinama Trpnju i Stonu je prisutna depopulacija.

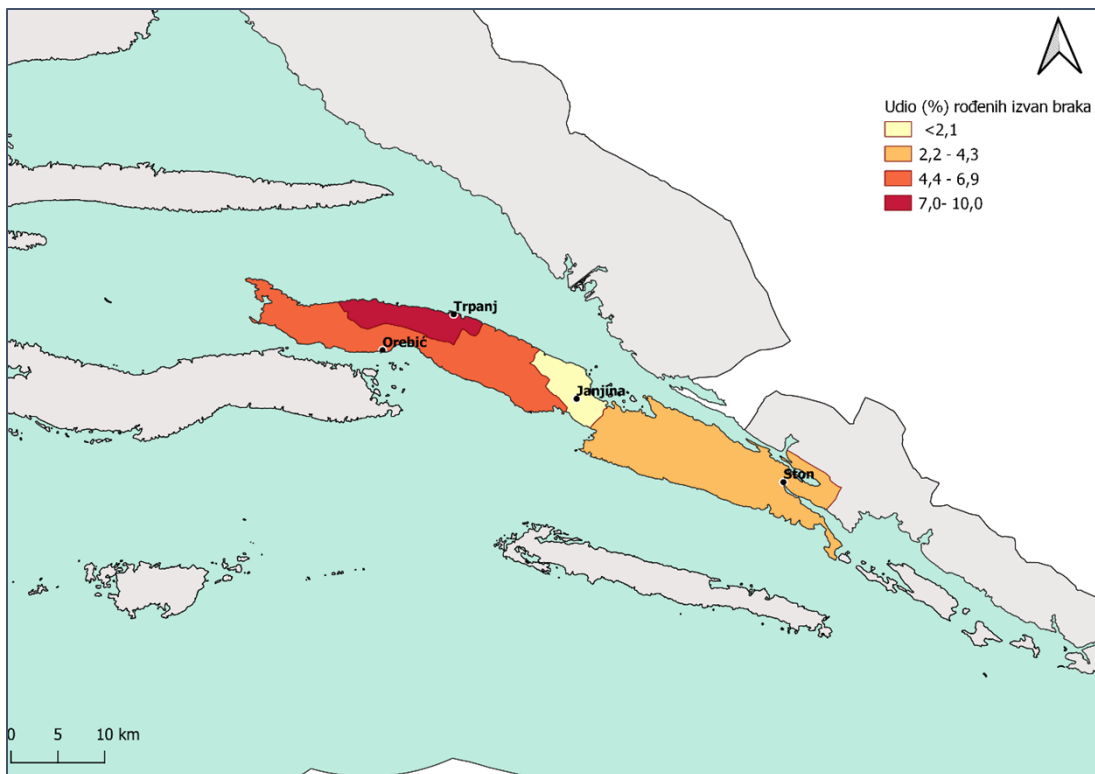
Slika 11. Udio izvanbračne djece u broju živorođenih po općinama Pelješca (Orebić, Trpanj, Janjina i Ston) (%), 1964.-2021.¹⁵

Izvor: Tablogrami rođenih po naseljima 1964-2018, DZS, Zagreb; Tablogrami rođenih prema bračnosti u 2019. po županijama i gradovima/općinama, DZS, Zagreb, Tablogrami rođenih prema bračnosti u 2020. po županijama i gradovima/općinama, DZS, Zagreb, Tablogrami rođenih prema bračnosti u 2021. po županijama i gradovima/općinama, DZS, Zagreb

Šezdesetih godina udio izvanbračnih rađanja u svim općinama je nizak, osim u Janjini gdje iznosi 16,67%. Međutim, treba uzeti u obzir da je 1964. godine u Janjini bilo samo šest živorođenja i od toga jedno izvanbračno. I nakon 1964. godine manji je broj ukupnih rađanja koji ne prelazi desetero djece po godini. Slična situacija je bila i u Trpnju. Tamo je 1971. godine bilo 9 živorođenja, a od toga su bila 3 izvanbračna rođenja (33,33%). Na takav udio je vjerojatno utjecalo uvođenje trajektne linije 1965. godine zbog čega je u Trpnju povećana koncentracija stanovništva. Zbog takvog niskog broja rođene djece udio izvanbračne djece je visok. Može se primijetiti da je udio izvanbračnih rađanja u svim općinama bio nešto niži do kraja 1970-ih. To je razdoblje *zlatnog doba braka* te je i u ostalim europskim državama bilo manje izvanbračnih rađanja. Nakon *zlatnog doba braka* dolazi do porasta broja izvanbračnih rađanja što se može primijetiti u Orebiću i kratko u Trpnju. Dok Trpanj i Janjina imaju

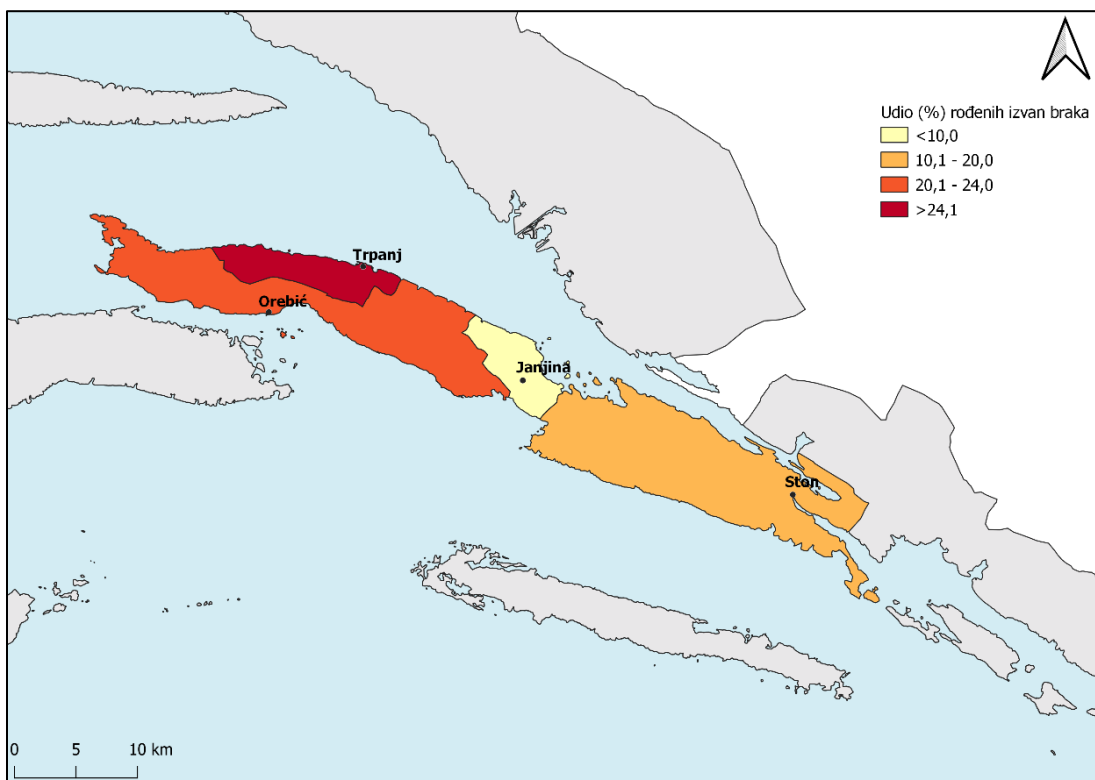
¹⁵ Podaci za općine Orebić, Trpanj, Janjina i Ston u razdoblju od 1965. do 1969. godine nisu evidentirani stoga to razdoblje nije prikazano. Također, podaci za Općinu Janjina 1984. i 2003. godine nisu evidentirani.

razdoblja viših udjela izvanbračnih rađanja, Ston kroz cijelo promatrano razdoblje ima podjednak udio izvanbračnih rađanja i do 2010. godine ne prelazi 5% izvanbračnih rađanja. Na niže udjele izvanbračnih rađanja u Janjini i Stonu utjecale su gospodarske prilike. U obje općine prevladavaju djelatnosti primarnog sektora te zbog slabijeg razvoja ostalih djelatnosti ima manje izvanbračnih rađanja tj. stanovništvo je više tradicionalno. I prema obrađenoj gospodarskoj strukturi 1971. godine se primjećuje veći udio primarnih djelatnosti u Janjini i Stonu, a u Orebiću i Trpnju manji, iako prevladavaju u sve četiri općine. U Orebiću i Trpnju se i prije Drugog svjetskog rata razvijao turizam, a nakon rata se još intenzivnije razvija. U Orebiću se tijekom godina prije Domovinskog rata, točnije od 1980-ih, vidi porast izvanbračnih rađanja uzrokovan jakim razvojem tercijarnog sektora, dok je u Trpnju porast ipak bio nakon Domovinskog rata. Primjerice, u Orebiću je 1982. godine udio izvanbračnih rađanja iznosio 13,51%, a u Trpnju je 1995. godine udio izvanbračnih rađanja iznosio 12,50%, dok je 1999. godine iznosio 20,00%. Također, u Janjini je 1985. godine udio izvanbračnih rađanja iznosio 25,00%, dok u Stonu nije bilo većih udjela izvanbračnih rađanja. Na udio izvanbračnih rađanja utjecali su i neki društveni trendovi. Tijekom i nakon gospodarskih kriza, ratova i epidemija stanovnici se prepuštaju drugačijem načinu života, može se reći i *opuštenijem načinu života* (Vekarić i dr., 2000.) te je vidljiv veći udio izvanbračnih rađanja.

Slika 12. Udio rođenih izvan braka 1970. godine po općinama

Izvor: Tablogrami rođenih po naseljima 1964-2018, DZS, Zagreb

Slika 13. Udio izvanbračne djece 2021. godine po općinama

Izvor: Tablogrami rođenih prema bračnosti u 2021. po županijama i gradovima/općinama, DZS, Zagreb

Od 2000. do 2012. godine Trpanj nije uopće imao izvanbračnih rađanja, a 2000. godine je posljednji put imao 10 rođene djece. Godine 2013. je imao 1 izvanbračno dijete od ukupno 3 rođene djece (33,33%) te je tako nizak ukupan broj rođene djece razlog visokom udjelu izvanbračnih rađanja te godine, ali i ostalih godina. Nakon 2013. godine dolazi do porasta udjela izvanbračnih rađanja. Porast izvanbračnih rađanja se može primijetiti i kod ostale tri općine. Janjina ima vrlo nizak broj rođene djece, nakon 1991. godine ima najviše 5 rođene djece godišnje. Tako je 2005. godine imala udio izvanbračne djece od 20% jer se te godine od 5 ukupno rođene djece rodilo 1 izvanbračno dijete. Osim toga u Janjini je 2019. godine bilo samo jedno izvanbračno dijete. Te godine rođeno je samo dvoje djece pa je te godine udio izvanbračne djece iznosio 50%. Ston nakon 2000. godine ima izvanbračnih rađanja, međutim nema kontinuiran rast izvanbračnih rađanja čemu je uzrok veće poštivanje tradicijskih vrijednosti stanovništva. Među svim promatranim općinama najviše se ističe Orebić. Broj izvanbračne djece u Orebiću od 2000. godine kontinuirano raste. Tako je 2019. godine imao 10 izvanbračne djece od 38 ukupno rođene djece (26,32%). Trend porasta u zadnjih 20 godina je posljedica činjenice da ljudi sve kasnije dobivaju djecu, više je obrazovanih ljudi koji sve manje prihvaćaju tradicionalne navike. Na porast je također utjecao i gospodarski razvoj, tj. razvoj tercijarnih djelatnosti, naročito turizma.

5. ZAKLJUČAK

Iako iz godine u godinu u Europi ima sve više izvanbračnih rađanja, Hrvatska je među državama Europe s najnižim postotkom izvanbračnih rađanja. Godine 2021. najmanje izvanbračnih rađanja je bilo u Istočnoj Europi, dok ih je najviše bilo u Zapadnoj Europi. U tim državama stanovnici su boljeg socioekonomskog stanja što utječe na njihovu odluku o ženidbi. Međutim, u Hrvatskoj stanovništvo još uvijek poštuje tradiciju te ulazi u brak ako i dođe do predbračne trudnoće. Kao što i po regijama Europe postoje razlike u visini udjela izvanbračnih rađanja tako te razlike postoje i po županijama Hrvatske. Primjerice, u Međimurskoj županiji je bio najveći udio izvanbračnih rađanja, dok je u Splitsko-dalmatinskoj i Vukovarsko-srijemskoj najmanji udio. Dakle, na broj izvanbračnih rađanja kroz povijest je uvelike utjecala tradicija nekog prostora. Razvojem gospodarstva i većim stupnjem obrazovanja dolazi do slabljenja tradicionalnih vrijednosti i stavova.

Na razini općina, točnije među općinama u Dubrovačko-neretvanskoj županiji također postoje razlike u udjelu izvanbračnih rađanja. Tako među četiri pelješke općine (Orebić, Trpanj, Janjina i Ston) postoje manje razlike u udjelima izvanbračnih rađanja. Na te razlike su pretežito utjecale gospodarske promjene te tradicija. U gospodarskoj prošlosti Pelješca dominirale su djelatnosti primarnog sektora, najviše vinogradarstvo, a od 20. stoljeća dolazi do razvoja turizma i ostalih uslužnih djelatnosti. Upravo je razvoj gospodarstva imao velik utjecaj na kretanje broja stanovnika, ali i na udio izvanbračnih rađanja. Kroz 19. stoljeće i početkom 20. stoljeća Pelješac je imao preko 10 000 stanovnika. Međutim, nakon Drugog svjetskog rata izražena je depopulacija i deagrarizacija ovog prostora, posebice poljoprivrednih područja u unutrašnjosti kao što je Janjina dok ostale općine Orebić, Trpanj i Ston imaju nešto više stanovništva zahvaljujući razvoju turizma iako je broj stanovnika, a time i broj rođene djece i dalje u padu.

Hipoteza rada je potvrđena. Općina Orebić je kroz većinski dio promatranog razdoblja imala veći broj izvanbračnih rađanja u odnosu na ostale promatrane općine na što je utjecao viši stupanj razvoja i veći doticaj sa svijetom, dok su ostale općine slabije razvijene i imaju manji broj izvanbračnih rađanja. Utjecaj na broj izvanbračnih rađanja je imalo društvo i njihova kultura tj. tradicija te gospodarska situacija što se može primijetiti u broju izvanbračnih rađanja po općinama. Tako ih je u Orebiću bilo više jer je društvo bilo malo liberalnije te se od svih promatranih općina najviše bavi djelatnostima tercijarnog sektora. Udio izvanbračnih rađanja je svake godine sve veći u Orebiću i Stonu, dok je u Trpnju i

Janjini vrlo nizak broj rođene djece pa je prema tome udio izvanbračnih rađanja vrlo nizak. Neke općine, primjerice Općina Orebić je prema svom udjelu izvanbračnih rađanja najbliža državama Istočne Europe, iako Hrvatska ne spada među države Istočne Europe, dok ostale pelješke općine imaju i niže udjele. Sve promatrane pelješke općine, izuzev Stona, su i na početku promatranog razdoblja tj. od 1870. do 1900. godine imale niske udjele izvanbračnih rađanja što se zatim odrazilo na suvremene trendove. Dakle, na Pelješcu udjeli izvanbračnih rađanja nisu visoki kao u ostalim dijelovima Hrvatske, ali za očekivati je da će doći do porasta udjela izvanbračnih rađanja zbog suvremenih trendova.

LITERATURA

1. Bjelovučić, N. Z. (1921): *Povijest poluotoka Rata (Pelješca) sa dijelom povijesti Zahumlja (Hercegovine) i Dubrovačke Republike*, Leonova tiskara, Split
2. Bursik, M. (2017): *Utjecaj Velike gospodarske krize na društvene prilike u Hrvatskoj (1929. – 1934.)*, Diplomski rad, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu
3. Fazinić, N. (2013): *Pelješac: putopis*, Posebna izdanja, Velika Gorica
4. Filipović, L. (2021): Je li instituciji braka odzvonilo? U sve više europskih zemalja broj izvanbračne djece veći je od one rođene u braku. Pogledajte prati li taj trend i Hrvatska., *www.tportal.hr* Preuzeto s <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/je-li-instituciji-braka-odzvonilo-u-sve-vise-europskih-zemalja-broj-izvanbracne-djece-veci-je-od-one-rodene-u-braku-pogledajte-prati-li-taj-trend-i-hrvatska-foto-20210517> (10.12.2021.)
5. Fisković, C. (1971): *Svatovski običaji i pjesme u Orebićima*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
6. Fisković, I. (1976): Pelješac u protopovijesti i antici, *Pelješki zbornik*, ur. Ferenca, I. i dr., Poljoprivredna zadruga i vinarija „Dingač“ - Potomje i Samoupravne interesne zajednice za kulturu općina Dubrovnik i Korčula, Zagreb, 15-80
7. Foretić, V. (1970): Kroz prošlost poluotoka Pelješca, *Spomenica Gospe Anđela u Orebićima 1470-1970*, ur. Velnić, J.V., Franjevački samostan- Orebići, Omiš, 251-326
8. Foretić, V. (1976): Kada je i kako Stonski Rat došao pod vlast Dubrovnika, *Pelješki zbornik*, ur. Ferenca, I. i dr., Poljoprivredna zadruga i vinarija „Dingač“ - Potomje i Samoupravne interesne zajednice za kulturu općina Dubrovnik i Korčula, Zagreb, 81-92
9. Glamuzina, N. (2009): *Pelješac*, Naklada Bošković, Split
10. Glavina, F. (1984): Pelješčani u svijetu (Prilog povijesti našeg iseljništva), *Pelješki zbornik 3*, ur. Ferenca, I. i dr., Društva Pelješčana u Zagrebu i Dubrovniku, Zagreb, 95-156
11. Ipšić, I. (2013): *Orebić u 19. stoljeću prema katastru Franje I.*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik
12. Jasprica-Mašinac, V. (1976): *Povijesna kronika Janjine*, Vlastito izdanje, Rijeka

13. Jurasić, D. (2018.): Hrvatice su rekorderke po rađanju djece u braku, *www.vecernji.hr*
Preuzeto s <https://www.vecernji.hr/vijesti/hrvatice-su-rekorderke-po-ra-anju-djece-u-braku-1263228> (12.1.2022)
14. Kiernan, K. (2001): The rise of cohabitation and childbearing outside marriage in western Europe, *International Journal of Law, Policy, and the Family*. Preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/31089134_The_Rise_of_Cohabitation_and_Childbearing_Outside_Marriage_in_Western_Europe (11.1.2022)
15. Klüsener, S. (2015): Spatial Variation in Non-Marital Fertility across Europe: Recent Trends, Past Path Dependencies, and Potential Future Pathways, *The History of the Family*, 20 (4): 593-628. Preuzeto s <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1081602X.2015.1099112?scroll=top&needAccess=true> (14.6.2022)
16. Kralj-Brassard, R. (2013): *Djeca Milosrđa. Napuštena djeca u Dubrovniku od 17. do 19. stoljeća*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik
17. Lučić, J. (1980): Pelješac od dolaska Slavena do potpadanja pod vlast Dubrovačke republike, *Pelješki zbornik 2*, Pelješko društvo, 5-72
18. Magaš, D. (2013): *Geografija Hrvatske*, Odjel za geografiju i Izdavačka kuća Meridijani, Zadar
19. Maslek, J. (2016): *Zemlja i ljudi. Vinogradarstvo na poluotoku Pelješcu u 19. i 20. stoljeću*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik
20. Maslek, J. (2018): Razvoj zadrugarstva na poluotoku Pelješcu u prvoj polovini XX. stoljeća, *Časopis za suvremenu povijest*, 50 (2): 391-420 Preuzeto s <https://doi.org/10.22586/csp.v50i2.87> (1.1.2022)
21. Mirošević, L., Mrđen, S. (2020): Izvanbračna rađanja na hrvatskim otocima – posebnost otoka Korčule. *Studia ethnologica Croatica*, 32 (1), 309-327. Preuzeto s <https://doi.org/10.17234/SEC.32.11> (7.2.2022)
22. Mrđen, S. (1997): Rađanja izvan braka u Hrvatskoj, *Geoadria*, 2 (1): 63-76. Preuzeto s <https://doi.org/10.15291/geoadria.244> (11.1.2022)
23. Nadilo, B. (2000): Razvitak hrvatskih otoka. Pelješac- poluotok otočke sudbine, *Građevinar*, 52 (12): 757-769. Preuzeto s <http://casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE-52-2000-12-07.pdf> (26.2.2022)

24. Nejašmić, I. (2005): *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb
25. Nixon, J. W. (1914): Some Factors Associated with the Illegitimate Birth-Rate. *Journal of the Royal Statistical Society*, 77(8): 852–862. Preuzeto s <https://doi.org/10.2307/2340928>
26. Pavić, D. (2014): Trend i čimbenici izvanbračnih rođenja u Hrvatskoj od 1998. do 2012. godine, *Revija za sociologiju*, 44 (2): 139-162. Preuzeto s <https://doi.org/10.5613/rzs.44.2.2> (11.1.2022)
27. Planić-Lončarić, M. (1976): Srednjovjekovna planirana naselja na prostoru poluotoka Pelješca, *Pelješki zbornik 1.*, ur. Ferenc, I. i dr., Poljoprivredna zadruga i vinarija „Dingač“ - Potomje i Samoupravne interesne zajednice za kulturu općina Dubrovnik i Korčula, 315-323
28. Puljizević, K. (2016): *U ženskim rukama. Primalje i porođaj u Dubrovniku (1815-1918)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik
29. Reid, A., Blaikie, A. (2006): Vulnerability among illegitimate children in nineteenth century Scotland, *Annales de démographie historique*, 111 (1): 89-113 Preuzeto s <https://www.cairn-int.info/journal-Annales-de-demographie-historique-2006-1-page-89.htm> (20.11.2021)
30. Šundrica, Z. (1980): Stonski rat u XIV stoljeću (1333-1399.), *Pelješki zbornik 2*, Pelješko društvo, 73-190
31. Vekarić, N. (1992): *Stanovništvo poluotoka Pelješca*, Zavod za povijesne znanosti hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Dubrovnik
32. Vekarić, N., Benyovsky, I., Buklijaš T., Levak, M., Lučić, N., Mogorović, M., i Primorac, J. (2000), *Vrijeme ženidbe i ritam poroda (Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik

MREŽNI IZVORI

1. URL1. <https://www.familysearch.org/en/> (28.11.2020)
2. URL2. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DEMO_FAGEC_custom_5686202/default/table?lang=en (06.04.2023)

3. URL3. Naselja i stanovništvo RH 1857.- 2001., Državni zavod za statistiku (DZS) https://web.dzs.hr/PXWeb/Menu.aspx?px_type=PX&px_db=Naselja+i+stanovni%2c5%20a1tvo+Republike+Hrvatske&px_language=hr
4. URL4. Prirodno kretanje stanovništva u 2019., Tablogrami rođenih prema bračnosti u 2019. po županijama i gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku (DZS) <https://web.dzs.hr/arhiva.htm>
5. URL5. Prirodno kretanje stanovništva u 2020., Tablogrami rođenih prema bračnosti u 2020. po županijama i gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku (DZS) <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/>
6. URL6. Prirodno kretanje stanovništva u 2021., Tablogrami rođenih prema bračnosti u 2021. po županijama i gradovima/općinama, Državni zavod za statistiku (DZS) <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/>
7. URL7. Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Popis 2021., Državni zavod za statistiku (DZS) <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/>
8. URL8. Popisane osobe, kućanstva i stambene jedinice, prvi rezultati popisa 2011. po naseljima, Državni zavod za statistiku (DZS) https://web.dzs.hr/PXWeb/Selection.aspx?px_path=Popis%20stanovni%2c5%20a1tva%202011__Prvi%20rezultati&px_tableid=T2_hrv.px&px_language=hr&px_db=Popis%20stanovni%2c5%20a1tva%202011&rxid=04e4287b-6290-4429-bb11-fd50d75caa6e
9. URL9. Popis stanovništva 2011., Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu, Državni zavod za statistiku (DZS) <https://web.dzs.hr/arhiva.htm>
10. URL10. <https://zupa-svetog-vlaha-ston.hr/o-zupi-sv-vlaha/> (22.4.2022)
11. URL11. https://www.dubrovackabiskupija.hr/portal/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=139&Itemid=607 (22.4.2022)
12. URL12. <https://hr.history-hub.com/glavne-religije-u-poljskoj> (31.3.2022)

IZVORI

1. Matica rođenih Ston, Matični ured Ston
2. Matica rođenih Orebić, Matični ured Orebić
3. Matica rođenih Trpanj, Matični ured Trpanj
4. Matica rođenih Janjina, Matični ured Janjina
5. Tablogrami rođenih po naseljima 1964-2018, Državni zavod za statistiku (DZS), Zagreb

6. Stanovništvo: Delatnost; rezultati po naseljima i opštinama, Popis stanovništva i stanova 1971., Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1974.
7. Family Search: Matična knjiga rođenih 1870.-1908. (Orebić), Matična knjiga rođenih 1868.-1900. (Trpanj), Matična knjiga rođenih 1852.-1904. (Janjina), Matična knjiga rođenih 1882.-1900. (Ston)

POPIS SLIKA

Slika 1. Položaj proučavanih naselja i općina

Slika 2. Broj stanovnika peljeških općina prema popisnim godinama u razdoblju od 1857. do 2021. godine

Slika 3. Udio zaposlenih u općinama Pelješka prema sektorima djelatnosti 1971. godine

Slika 4. Udio zaposlenih u općinama Pelješka prema sektorima djelatnosti 2011. godine

Slika 5. Broj rođene djece po općinama 1870.-1963. godine

Slika 6. Broj rođene djece po općinama 1964.-2021. godine

Slika 7. Udio izvanbračne djece po regijama Europe 1964. i 2021. godine

Slika 8. Udio izvanbračne djece u RH od 1971. do 2021. godine

Slika 9. Udio izvanbračne djece u ukupnom broju rođene djece po županijama RH 2021. godine

Slika 10. Udio izvanbračne djece u ukupnom broju rođenih u Orebiću, Trpnju i Janjini (%), 1870.-1963.

Slika 11. Udio izvanbračne djece u ukupnom broju rođenih po općinama Pelješka (Orebić, Trpanj, Janjina i Ston) (%), 1964.-2021.

Slika 12. Udio izvanbračne djece 1970. godine po općinama

Slika 13. Udio izvanbračne djece 2021. godine po općinama

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu se govori o izvanbračnim rađanjima koja nisu dovoljno analizirana u Hrvatskoj. Poluotok Pelješac je bio naseljen u prapovijesnom vremenu. Tijekom godina razvio se bolje nego drugi dijelovi Dalmacije. Zahvaljujući višem stupnju razvoja za vrijeme Dubrovačke Republike, mnogi ljudi su migrirali na poluotok, ali danas je prisutna depopulacija. Na kretanje broja stanovnika su utjecali društveni i gospodarski čimbenici koji su bili pod utjecajem geografskog položaja poluotoka. Zahvaljujući geografskom položaju poluotok je pošteđen ratova i bitki, ali to u isto vrijeme nije pomoglo društvenom i gospodarskom razvoju. Pelješac je poznat po vinogradarstvu i ostalim poljoprivrednim granama, turizmu i pomorstvu. Sve navedeno je prisutno i danas, ali turizam prednjači.

U prošlosti, ljudi su drugačije gledali na izvanbračnu djecu. Majke su ih napuštale odmah nakon rođenja te je društvo često zlostavljalo djecu. Dio djece je pozakonjen nakon nekog vremena ženidbom svojih roditelja. Ljudi su se tijekom godina promijenili i prihvatili ih. Danas je puno lakše biti izvanbračno dijete, pogotovo u razvijenijim državama gdje je broj izvanbračne djece izrazito porastao u zadnjih 20 godina. U Hrvatskoj je najveći udio izvanbračne djece u Međimurskoj županiji, a najmanji u Splitsko-dalmatinskoj županiji.

Zbog malog broja stanovnika na poluotoku, nema puno rađanja, a s tim ni izvanbračnih rađanja. Naselja koja su se obradila pokazuju nizak broj izvanbračnih rađanja i dosta godina tijekom promatranog razdoblja nije ni bilo izvanbračnih rađanja. Od svih analiziranih naselja u radu, Orebić ima najveći udio izvanbračnih rađanja čemu je razlog drugačiji razvoj kroz povijest i otvoreniji pristup stanovnika.

SUMMARY

This master thesis deals with illegitimate births, which are not analyzed enough in Croatia. Peninsula Pelješac was inhabited in ancient times. Over the years, while it was a part of Republic of Ragusa, it developed a lot more than the other parts of Dalmatia. Because of that a lot of people migrated to the peninsula, but today depopulation is increasing. The inhabitants were under the influence of social and economic factors which were also under the influence of geographical position. The geographical position did spare the peninsula from many wars and battles but at the same time it did not help with the social and economic development of the peninsula. Pelješac is known for vineyards and other agricultural crops, tourism and seafaring. All of these are still present today, but tourism dominates.

In the past, society looked differently at illegitimate children. Their mothers would abandon them after their birth and they were often bullied by society. One aspect was legalized after some time because of their parents wedding ceremony. Over the years, people changed and accepted them. Today is a lot easier to be an illegitimate child, especially in more developed countries where are the highest rates of illegitimate births. In Croatia the number of illegitimate births increased in the last 20 years. County that has the highest percentage of illegitimate births is Međimurje County, and the one with the lowest percentage is Split-Dalmatia County.

Because of the small number of inhabitants on the peninsula, there are not many births nor illegitimate births. Cities that were analyzed showed a low number in illegitimate birth rate and for many years of the analyzed period there were not illegitimate births. Of all the analyzed cities in this thesis, Orebić is the one with the highest percentage of illegitimate births which is because of the different development and more open-minded society.